

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Tereza DVOŘÁKOVÁ

Oběti sexuálních trestných činů

Diplomová práce

Olomouc 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Oběti sexuálních trestných činů vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Kroměříži dne 26.3.2021

.....

Tereza Dvořáková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní JUDr. Bronislavě Coufalové, PhD. za odborné vedení, ochotu, cenné rady a připomínky, čímž přispěla k vypracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat mému partnerovi za velkou podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Oběť trestného činu	9
1.1 Typologie obětí	9
1.2 Odlišení oběti od poškozeného	10
1.3 Práva oběti, resp. poškozeného v trestním řízení	11
1.3.1 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	15
1.3.2 Právo na efektivní trestní řízení (právo na účinné vyšetřování)	16
1.4 Viktimizace	17
2 Specifika obětí sexuálních trestných činů	20
2.1 Úvod	20
2.2 Oběti znásilnění	22
2.3 Dětské oběti sexuálního zneužívání	24
2.3.1 Sexuální zneužívání dětí na internetu	25
2.4 Latence sexuálních trestných činů	27
3 Procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů	28
3.1 Podání vysvětlení a výslech svědků – obětí	28
3.1.1 Přípravné řízení	29
3.1.2 Výslech v řízení před soudem	31
3.1.3 Odlišení pravdivé výpovědi od nepravdivé, příp. křivého obvinění	32
3.2 Rekognice	34
3.3 Konfrontace	35
3.4 Prověrka na místě	35
3.5 Odborná vyjádření a znalecké posudky	36
3.6 Lékařské zprávy, lékařské tajemství	37
3.7 Prohlídka těla oběti	37
3.8 Ohledání místa činu	38
3.9 Věcné důkazy	38
3.10 Shrnutí	39
4 Restorativní justice a možnosti jejího užití pro oběti sexuálních trestných činů	41
4.1 Definice restorativní justice	41
4.2 Restorativní programy	41
4.2.1 Mediace – možnost a vhodnost jejího uplatnění	42

4.2.2	Předpoklady uplatnění mediace v případě sexuálního zneužívání dětí	43
4.3	Pozitiva a negativa restorativních programů	44
Závěr		45
Seznam použitých zdrojů		47
Monografie a komentářová literatura.....		47
Odborné časopisy		48
Právní předpisy.....		48
Příspěvky ve sborníku		49
Judikatura		50
Internetové zdroje.....		50
Příloha č. 1		52
Statistické údaje		52
Abstrakt		56
Abstract		57
Klíčová slova		58
Key words		58

Seznam použitých zkratek

- **TZ** - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- **TŘ** - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- **ZOTČ** - zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- **ZPMS** - zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- **ZZS** - zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
- **ZSM** - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- **ZTOPO** - Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- **LZPS** - Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky (Listina základních práv a svobod)
- **EÚLP** - Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod)
- **ÚS** – Ústavní soud
- **ESLP** - Evropský soud pro lidská práva
- **OČTŘ** - Orgány činné v trestním řízení
- **PMS** - Probační a mediační služba
- **OSPOD** - Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- **TČ** – Trestný čin
- **ČR** – Česká republika

Úvod

Specifickou skupinou obětí, vyžadující velkou pozornost, jsou oběti sexuálních trestných činů. Mnoho obětí jiných trestných činů nalezne spravedlnost samotným trestním řízením, vyhlášením odsuzujícího rozsudku a náhradou majetkové škody. Oběti sexuálních trestných činů naleznou procesní spravedlnost a možnou malou satisfakci v podobě potrestání viníka, nesou si však dlouhodobé, někdy i celoživotní trauma, stigma a šrámy, které nelze výrokem soudu nijak změnit, zažehnat nebo vymazat. Jsou to oběti, jimž trestný čin zasáhl do nejchoulostivější oblasti jejich života. Je jim věnováno mnohem méně následné péče a pozornosti, než by bylo potřeba. Trestní řízení může být pro lidskou bytost dehonestující, degradující a celoživotně frustrující... Proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma *Oběti sexuálních trestných činů*, v níž bych se chtěla věnovat nejen postavením oběti v trestním řízení, jejími oprávněními a specifiky obětí sexuálních trestných činů, ale také možnostmi užití restorativní justice, neboť právě ta umožňuje zohlednit potřeby a pocity obětí.

Diplomová práce je členěna do 4 kapitol. V první části práce se chci zaměřit na oběť trestného činu, zejm. na definici oběti, typologii obětí, odlišnosti od poškozeného a práva oběti, resp. poškozeného v trestním řízení. Chci uvést také právo oběti, resp. poškozeného na účinné vyšetřování ve světle judikatury ÚS a ESLP. Dále bych chtěla stručně zmínit viktimizaci oběti, dopady trestné činnosti na oběť a její potřeby. Ve druhé kapitole bych chtěla rozebrat specifika obětí sexuálních trestných činů se zaměřením na oběti znásilnění a na dětské oběti sexuálního zneužívání, vč. zneužívání dětí na internetu. Chtěla bych také nastínit důvody latence těchto deliktů. Ve třetí části práce chci rozebrat procesněprávní postupy při řešení sexuálních deliktů - konkrétně podání vysvětlení a výslech svědka (oběti) a odlišení pravdivé od nepravdivé výpovědi, resp. křivého obvinění, dále konfrontaci, rekognici, prověrku na místě, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídku těla oběti a ohledání místa činu. Nakonec, ve čtvrté kapitole bych se chtěla věnovat možnostmi užití prvků restorativní justice, pozitivy a negativy restorativních programů, a dále vhodností uplatnění mediace pro tyto oběti. V příloze práce uvádím statistiky kriminality a vyhodnocení, jaký procentuální podíl vykazují sexuální trestné činy v rámci celkové kriminality a dále vývoj četnosti trestných činů znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních deliktů, v rozmezí let 2010 - 2020 na území ČR.

Diplomová práce je psána v souladu s právní úpravou platnou a účinnou k 1.3.2021. Problematika obětí sexuálních deliktů není v současné době komplexně upravena. Naopak je roztržena v několika právních předpisech (TŘ upravuje např. procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů, práva poškozeného; ZOTČ zakotvuje např. definici oběti, práva oběti) a odborných publikacích (např. sekundární viktimizace a její příčiny, psychologické dopady činu na

obětí). Některé otázky spojené s touto problematikou nejsou upraveny vůbec. Proto je cílem mé diplomové práce vytvoření uceleného souboru poznatků o obětech sexuálních trestných činů a zodpovězení následujících výzkumných otázek:

1. Reflektuje aktuální česká právní úprava specifika obětí sexuálních trestných činů a stanoví odlišné postupy pro OČTŘ při řešení těchto trestných činů?

Hypotéza: Zákon o obětech trestných činů zakotvuje určitá specifická oprávnění tzv. zvlášť zranitelných obětí, mezi něž patří za splnění zákonných podmínek i oběti sexuálních deliktů. Trestní řád zakotvuje postupy řešení trestných činů, a také určité výjimky z těchto postupů, resp. speciální ustanovení, která se uplatní v určitých případech či vůči určitým osobám, mj. i vůči obětem sexuálních trestných činů.

2. Je u obětí sexuálních trestných činů zvýšené riziko sekundární viktimizace? Pokud ano, lze toto riziko nějakými procesními postupy zmírnit?

Hypotéza: Sexuální trestné činy zasahují do nejboulostlivější oblasti lidského života. Domnívám se, že oběti těchto trestných činů pociťují velkou, zejm. psychickou bolest, často se bojí o činu mluvit nebo ho vůbec ohlásit, a to např. proto, že mají strach ze zastrasování pachatele nebo postupu OČTŘ. Jsou tímto zvlášť zranitelné, a proto je u nich riziko sekundární viktimizace zvýšeno. Ke snížení tohoto rizika mohou sloužit některá zákonná ustanovení, např. postupy na ochranu oběti před druhotnou újmou zakotvené v ZOTČ nebo předběžná opatření či postupy k utajení totožnosti svědka v TŘ.

3. Jak odlišit pravdivou výpověď oběti od nepravdivé, resp. křivého obvinění?

Hypotéza: Odlíšení spočívá v pečlivém posouzení věrohodnosti oběti, jejího psychického stavu, schopnosti správně vnímat a reprodukovat, předchozího vztahu oběti a obviněného a případná motivace oběti nepravdivě či křivě vypovídat a obviněného poškodit.

4. Je pro oběti sexuálních trestných činů vhodné užití prvků restorativní justice?

Hypotéza: Dle mého názoru, prvky restorativní justice a její programy, zejm. mediace, mohou být pro oběti sexuálních trestných činů přínosné, neboť zohledňují potřeby a pocity obětí, a může jim pomoci lépe se vyrovnat s traumatem, které si nesou v důsledku trestného činu.

1 Oběť trestného činu

Definici oběti podává ZOTČ. V § 2 odst. 2 definuje jednak **oběť přímou (primární)** jako fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

Tento zákon definuje rovněž **oběť nepřímou (sekundární)** v § 2 odst. 3: „Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.“ Zjednodušeně řečeno, nepřímou obětí jsou některé osoby blízké oběti přímé, které byla trestným činem způsobena smrt.

ZOTČ také v § 2 odst. 4 vymezuje, které **oběti** jsou **zvláště zranitelnými**. Jedná se o oběti, u nichž je vyšší pravděpodobnost vzniku sekundární újmy.¹ Dle § 2 odst. 4 písm. a) ZOTČ je zvláště zranitelnou obětí dítě. Dle tohoto ustanovení bude zvláště zranitelnou obětí oběť pohlavního zneužití, neboť tento trestný čin lze spáchat pouze na dítěti mladším 15 let. Mezi zvláště zranitelné oběti patří mj. i oběti sexuálních trestných činů (§ 2 odst. 4 písm. d) ZOTČ), za podmínky, že je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejm. s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní. Za oběť sexuálního deliktu můžeme považovat i oběť TČ obchodování s lidmi (§ 168 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. a) TZ), která je také zvláště zranitelnou obětí (§ 2 odst. 4 písm. c) ZOTČ).

1.1 Typologie obětí

Oběti trestných činů můžeme dělit podle několika kritérií. ZOTČ rozděluje oběti na oběť přímou, oběť nepřímo a oběť zvláště zranitelnou. Jejich definici uvádím výše.

Známa typologie je dle *Fattaha*², která oběti dělí dle jejich interakce s pachatelem:

- **Zúčastňující se oběť** – Oběť se k činu a pachateli staví pozitivně, v podstatě spáchání trestného činu umožňuje či usnadňuje, popř. má na něm jiný podíl.
- **Nezúčastňující se oběť** – Oběť na trestném činu žádný podíl nemá nebo se k němu staví negativně. Jde často o oběti činů spáchaných za použití tzv. instrumentálního násilí (jehož prostřednictvím má být dosaženo jiného účelu).

¹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. s. 173.

² SCHWIND, Hans-Dieter. *Kriminologie*. 5. vydání. Heidelberg. 1993. In STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 186-188.

- **Provokující oběť** – Jedná se o oběť, která svým chováním pachatele ke spáchání činu určitým způsobem vyprovokovala.
- **Latentní oběť** – Jde se o oběti, jejichž viktimizace není známa, tedy např. neznámé oběti zjištěných trestných činů nebo oběti trestných činů, které zjištěny nebyly. Velkou část latentních obětí tvoří právě oběti sexuálních deliktů.
- **Nepravá oběť** – Ve skutečnosti vůbec obětí není. Pachatel ani trestný čin neexistuje. Jedná se o oběť falešnou, údajnou či předstírající. Důvody křivých obvinění mohou být různé, zejm. pomsta vůči „pachateli“, snaha zviditelnit se či opatření si alibi.³

Další možná typologie je podle *Mendelsbóna*⁴, rozlišující oběti na základě viny:

- **Úplně nevinná (náhodná) oběť** – Jde v podstatě o nezúčastněnou oběť, která spáchání činu svým jednáním nijak nezavinila.
- **Oběť s menším podílem viny než pachatel** – Jedná se o oběť, která svým jednáním, lehkovážností, neopatrností či důvěřivostí mohla zapříčinit, že si pachatel vybral právě ji.
- **Oběť stejně vinna jako pachatel** – Zde můžeme řadit případy oboustranných konfliktů, které vyústí např. v napadení jedné strany druhou, kdy není jednoznačné, kdo je jejich původcem.
- **Oběť více vinna než pachatel** – Jedná se o provokující oběť, která se neovládá a vyprovokuje pachatele k útoku. Zde je však podíl viny oběti převažující nad vinou pachatele.
- **Oběť podstatně více vinna než pachatel nebo výlučně vinna** – Jde o situaci, kdy je „pachatel“ téměř či zcela nevinný – např. v případě nutné obrany.
- **Simulující či imaginární oběť** – „Oběť“ zde vůbec obětí není a vše si pouze vymýšlí (např. případy křivého obvinění).

1.2 Odlišení oběti od poškozeného

Byť se tyto dva instituty v řadě aspektů překrývají, v některých se liší. Oběť definuje ZOTČ v § 2. Poškozeného definuje TŘ v § 43 odst.1 jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Dle § 43 odst. 2 TŘ se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese*. Praha: Maxdorf, 2009. s. 61.

⁴ SCHNEIDER, Hans, J. Wissenschaft vom Verbrechensopfer. Tübingen: J. C. H. Mohr, 1975. In STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 188-189.

Pojem poškozeného je pouze procesní – poškozený je subjektem a zároveň stranou trestního řízení, který má procesní práva a povinnosti. Oběť je pojmem viktimologickým, psychologickým a kriminalistickým,⁵ přičemž v trestním řízení může oběť vystupovat jako oznamovatel trestného činu, poškozený či svědek.⁶ Oběť má právo na zacházení s ohledem na způsobenou újmu a na nabídnutí, příp. poskytnutí zvláštní péče ze strany státu.⁷

Obětí může být pouze fyzická osoba, neboť pouze ta je schopna vnímat, cítit újmu a bolest způsobenou trestným činem, nikoli tedy osoba právnická. Poškozeným může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Pojem poškozeného je širší také v tom, že poškozeným se může stát i právní nástupce původně poškozené osoby. Naproti tomu postavení oběti je čistě osobní a nepřenositelné. Nicméně obětí (nepřímou) se mohou stát i některé příbuzné osoby oběti přímé, které byla trestným činem způsobena smrt.

Pojem poškozeného je proti oběti užší v tom, že k následku – tedy k ublížení na zdraví, způsobení majetkové či nemajetkové újmy či k bezdůvodnému obohacení (dále jen „újma“) musí skutečně dojít.⁸ Naproti tomu u oběti postačí, že újma měla vzniknout. Dále dle § 2 odst. 1 ZOTČ bude osoba považována za oběť i tehdy, pokud jí újma byla způsobena činem jinak trestným (např. pro nepřičetnost či nedostatek věku osoby, která újmu způsobila).⁹ Oproti tomu poškozeným se stane osoba pouze tehdy, pokud újma byla způsobena trestným činem stíhaným v řízení před soudem.¹⁰ Na postavení oběti také nemá vliv, pokud pachatel nebyl zjištěn nebo odsouzen (§ 3 odst. 1 ZOTČ). Tedy status oběti nemůže být závislý na výsledku trestního řízení. Proto je třeba na osobu, která se cítí být obětí trestného činu, pohlížet jako na oběť, dokud nevyjde najevo opak.¹¹ Poškozenému se nahrazuje újma vzniklá v příčinné souvislosti s trestným činem. U oběti se předchází také vzniku druhotné újmy, tedy sekundární viktimizaci.¹²

1.3 Práva oběti, resp. poškozeného v trestním řízení

Přijetím zákona o obětech trestných činů došlo k zakotvení řady práv, která mohou obětem usnadnit jejich životní situaci v rovině osobní, společenské, ekonomické, psychologické, ale i v dalších oblastech života, které mohou být trestnou činností narušeny.¹³ Práva jsou zakotvena

⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*, 4. vydání. Praha: Leges, 2016. s.257.

⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada, 2007. s. 154.

⁷ GRIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. s. 25.

⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní...*, s.258.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, s.264.

¹¹ GRIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť trestného činu...*, s. 27.

¹² Tamtéž, s. 26.

¹³ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 190.

v § 3 - § 37 ZOTČ. Uvádím ta práva, která považuji za nejpodstatnější, resp. práva, které vedou k tomu, aby byla oběť co nejméně stigmatizována, traumatizována a byla v bezpečí.

Právo na respektování osobnosti a lidské důstojnosti oběti (§ 3 odst. 2) představuje zásadu zvláštního přístupu k obětem trestných činů,¹⁴ dle které OČTŘ a další zde vyjmenované osoby mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k ní zdvořile, šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti mají postupovat s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu, rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě.

Právo na ochranu před druhotnou újmou je pak konkretizováno v § 17-§ 22. Zejm. na dodržení těchto práv je nutno dbát, neboť právě oběti sexuálních deliktů jsou vznikem druhotné újmy velmi ohroženy. Patří mezi ně např. právo, aby otázky při podání vysvětlení či výsledku směřující do intimní oblasti vyslychané oběti byly kladeny jen tehdy, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, přičemž musí být kladeny zvláště šetrně, ohleduplně, aby nebylo třeba výslech opakovat (§ 18 odst. 1). Dle mého názoru toto ustanovení míří zejm. na oběti sexuálních deliktů, neboť právě u nich dochází k zásahu do jejich nejintimnější - sexuální oblasti. Dále právo na doprovod důvěrníkem k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení (§ 21), který, dle mého názoru, může být oběti velkou psychickou podporou a pomocí. Spadá sem také právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti, a to v kterémkoliv stadiu trestního řízení (§ 22) – *tzv. victim impact statement*. Toto právo je rovněž zakotveno v § 212a TŘ jako právo poškozeného. Jeho účelem je primárně pomoc oběti vyrovnat se s následky trestného činu. Může také vést pachatele k tomu, aby si uvědomil, co svým jednáním způsobil. Může být nápomocno rovněž OČTŘ při posuzování závažnosti trestného činu a určování polehčujících či přitěžujících okolností.¹⁵ S právy na ochranu před vznikem sekundární újmy podle mě souvisí i právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14) a právo na ochranu soukromí (§ 15-§ 16). Těmito ustanoveními je chráněno nejen soukromí oběti, ale také její bezpečí. Myslím, že smyslem je např. zabránit tomu, aby si pachatel na svobodě oběť vyhledal v místě bydliště a zastrašoval ji či jí dokonce ublížil nebo aby oběť nebyla obtěžována ze strany médií.

Dále považuji za podstatné právo na informace o svých právech a právo na jejich plné uplatnění (§ 3 odst. 4 ve spoj. s § 7 - § 13), neboť zákon přiznává oběti řadu práv, ovšem napřed se o nich musí dozvědět. Oběť by měla být poučena o svých právech jasným a srozumitelným způsobem s ohledem na svou jedinečnost.¹⁶ Domnívám se ovšem, že v praxi tomu tak nemusí vždy

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů*. Komentář s judikaturou. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. s. 43.

¹⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 119.

¹⁶ GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 32.

být. Zejm. v přípravném řízení může dojít k tomu, že oběť dostane k podpisu několikastránkový text s pouhými citacemi paragrafů. Osoba bez právního vzdělání, navíc v šoku z trestného činu takovému textu přece nemůže porozumět, a pak řadu svých práv ani nebude moci uplatnit.

Právo na poskytnutí odborné pomoci (§ 4), resp. bezplatné odborné pomoci v případě obětí zvláště zranitelných (§ 5) zahrnuje psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení, do doby, dokud to vyžaduje její účel. Domnívám se, že právě oběti sexuálních deliktů, které jsou velmi poškozeny psychicky, často odbornou pomoc využijí, zejm. psychologické poradenství či restorativní programy.

ZOTČ dále zakotvuje **práva, která náleží pouze obětem zvláště zranitelným**, mezi které spadají (za splnění zákonných podmínek) i oběti sexuálních trestných činů. Účelem těchto práv je zejm. zabránit nebo alespoň zmírnit riziko sekundární viktimizace. Zvláště zranitelná oběť má např. právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, přičemž žádosti zvláště zranitelné oběti je nutné vyhovět, nevylučuje-li to povaha prováděného úkonu (§ 17 odst. 2). S tímto úzce souvisí i právo na přijetí opáření k zabránění bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se řízení vede, nebrání-li tomu důležité důvody (§ 20 odst. 4). Tato práva mohou být zajištěna např. videokonferenčním hovorem (§ 111a TŘ), oddělenými čekárnami pro oběti, výslechem oběti bez přítomnosti obviněného (§ 209 TŘ), apod.¹⁷ S tím souvisí i právo být vyslechnut zvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběť činí zvláště zranitelnou (§ 20 odst. 1), právo být v přípravném řízení vyslechnut osobou k tomu vyškolenou, je-li to možné (§ 20 odst. 2) a právo na provedení výslechu tak, aby nemusel být později opakován – tzv. zásada neopakovatelnosti výslechu (§ 20 odst. 3). Primárně je smysluplné a žádoucí dodržovat zákonný požadavek, že zvláště zranitelná oběť má být vyslechnuta zásadně jen jednou v případech, kdy je touto obětí dítě, což plyne i z § 102 odst. 1 TŘ. Pokud je vyslýchána zvláště zranitelná oběť, u které lze předpokládat, že její výslech nebude možné opakovat, je vhodné, aby byl dle § 55a odst. 1 TŘ pořízen audio a videozáznam o průběhu výslechu prováděného jako neodkladný úkon.¹⁸ Byť zákon uvádí, že pokud je to možné, má být zvláště zranitelná oběť vyslechnuta v přípravném řízení osobou k tomu vyškolenou, zákon již neuvádí, kdo touto osobou je, resp. jaké má mít vzdělání. Domnívám se, že u výslechu zvláště zranitelné oběti by bylo vhodné, kdyby zákon požadoval alespoň přítomnost psychologa. Jednak proto, aby v případě potřeby mohl ihned oběti poskytnout

¹⁷ JELÍNEK, Jirí a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 107.

¹⁸ GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů...*, s. 479.

rychlou pomoc, aby se např. nezhroutila. Jednak také proto, aby mohl sledovat chování oběti a její výpověď, a z tohoto bezprostředního dojmu posoudit její věrohodnost.

V posledních letech byly vytvořeny speciální výslechové místnosti pro zvláště zranitelné oběti (již nejen pouze pro dětské svědky). Ke konci roku 2020 by jich mělo být v ČR necelých 80.¹⁹ Smyslem je poskytnout obětem příznivější prostředí při výslechu, snížit u obětí strach a riziko sekundární viktimizace.

Na **poškozeného** hledí zákon jako na procesní stranu, jež disponuje v trestním řízení celou řadou práv, upravených zejm. v trestním řádu, ale i v jiných právních předpisech (např. ZSM: § 45, § 54 odst. 1, § 68, § 70).²⁰ Uvádím zde práva, která považuji za klíčová.

Dle § 43 odst. 1 TŘ má poškozený právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisu, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení má právo se k věci vyjádřit. Dále je oprávněn podat stížnost proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TŘ) a proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 TŘ). O přerušování trestního stíhání musí být vyrozuměn (§ 173 odst. 3 TŘ). Tato ustanovení dávají poškozenému řadu práv, přičemž některá z nich mohou mít zásadní dopad na celé trestní řízení.

Poškozený má dle § 43 odst. 3 TŘ právo navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu či nemajetkovou újmu v penězích nebo vydat bezdůvodné obohacení. Poškozený, který včas uplatnil nárok na náhradu škody, je také osobou oprávněnou podat proti rozsudku odvolání-pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení (§ 246 odst. 1 písm. d) TŘ), a to i v neprospěch obžalovaného (§ 247 odst. 1 TŘ). Dle mého názoru jsou tato oprávnění klíčová, neboť takto se poškozený může domoci náhrady škody.

§ 50 TŘ zakotvuje právo poškozeného na zastoupení zmocněncem. Ten je dle § 51 odst. 1 TŘ oprávněn za poškozeného činit návrhy, podávat za něj žádosti a opravné prostředky a může se zúčastnit všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Dle § 51a odst. 2 TŘ poškozený, který je mladší 18 let nebo zvláště zranitelnou obětí dle ZOTČ (mj. oběť sexuálních deliktů), má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně. Domnívám se, že díky těmto ustanovením dochází k jakémusi odbřemenění poškozeného, resp. zvláště zranitelné oběti, neboť se nemusí všech úkonů trestního řízení účastnit osobně.

¹⁹Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2019 [online]. mvcr.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2019.aspx>.

²⁰JELÍNEK, Jirí a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 83.

1.3.1 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

§ 163 TŘ zakotvuje právo poškozeného dát, resp. nedat souhlas s trestním stíháním taxativně vyjmenovaných trestných činů. Ze sexuálních deliktů zde zákon výslovně uvádí znásilnění (§ 185 odst. 1, 2 TZ) a sexuální nátlak (§ 186 TZ). Trestní stíhání pro trestný čin sexuální nátlak proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odeprít výpověď dle § 100 TŘ, a trestní stíhání pro trestný čin znásilnění proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného (§ 163 odst. 1 TŘ). „Zájem státu na trestněprávní ochranu práv, zájmů a hodnot se zásadou oficiality zde ustupují specifickému právu jednotlivce, který rozhoduje, zda předmětný čin bude stíhán a zda bude pachatel případně následně i potrestán. Tato právní úprava vychází z přesvědčení, že před stíháním a sankcionováním trestných činů má přednost ochrana soukromého života pachatele a poškozené osoby, typicky oběti. Případné trestní stíhání a uložený trest by totiž mohlo mít zásadní negativní dopad do soukromé sféry a vztahu těchto osob.“²¹

Domnívám se, že ve vztahu k sexuálním deliktům tato právní úprava trochu problematická – např. u tzv. vztahového znásilnění spáchaného rodinným příslušníkem může být oběť s trestným činem z počátku smířena a je možné, že bude jednání pachatele omlouvat. Jde ale pouze o bezprostřední reakci na trestný čin.²² Pokud by oběť v tuto chvíli výslovně odeprěla souhlas s trestním stíháním, a posléze by svůj názor změnila, souhlas by již nemohla udělit (§ 163 odst. 2 TŘ) a pachatel by unikl potrestání.

§ 163a TŘ pak definuje situace, kdy souhlas poškozeného není třeba. Jedná se např. o osobu mladší 15 let (§ 163a odst. 1 písm. c) TŘ). I proto ve výčtu § 163 není obsažen TČ pohlavní zneužití, neboť dítě si ani nemusí uvědomovat závažnost takového jednání. Na druhou stranu, část pohlavních zneužití dochází i z podnětu dětské oběti. Zde by záleželo na konkrétním případě, věku a rozumové a mravní vyspělosti dítěte. Pokud by se věk dětské oběti tohoto činu blížil věku 15 let a sexuální jednání by bylo ze strany oběti zcela dobrovolné či vyžádané, spatřuji zde možný prostor pro podmínění trestního stíhání souhlasem poškozeného. Nicméně by bylo příliš problematické posoudit, která pohlavní zneužití zde podřadit a která nikoliv, dále by na dítě mohl být kladen nátlak, aby souhlas neudělilo, a navíc by taková situace byla v rozporu se zásadou, že dítě je chráněno i proti své vůli.

²¹ *Trestní stíhání se souhlasem poškozené osoby blízké* [online]. epravo.cz, 11.10.2017 [cit. 23. března 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-stihani-se-souhlasem-poskozene-osoby-blizke-106466.html>>.

²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. *Kriminalistika*, 2002, roč. 35, č. 3, s. 200.

1.3.2 Právo na efektivní trestní řízení (právo na účinné vyšetřování)

Právo poškozeného, resp. oběti na účinné vyšetřování, které vyplynulo z judikatury ESLP, a poté postupně z judikatury ÚS, představuje povinnost státu vést efektivní trestní řízení, resp. účinné vyšetřování zásahů do práv zaručených EÚLP. Účelem je zejm. nalezení pachatelů odpovědných za porušení těchto práv a přivedení pachatelů ke spravedlnosti a potrestání.²³ „Povinnost státních orgánů vyšetřovat a stíhat však nemůže být absolutní. Povinností spočívající na státu je spíše zajistit, že proběhne řádné a adekvátní trestní vyšetřování a že příslušné státní orgány budou jednat kompetentně a efektivně, aby jejich konání bylo způsobilé vyústit v potrestání odpovědné osoby.“²⁴ „Účinné vyšetřování prováděné OČTŘ, vč. fáze před zahájením trestního stíhání, musí splňovat kumulativně následující požadavky: šetření musí být nezávislé a nestranné, důkladné a dostatečné, rychlé a podrobené kontrole veřejnosti.“²⁵

Před přiznáním tohoto oprávnění se poškozený, pokud neuspěl s trestním oznámením (resp. pokud nebylo zahájeno trestní stíhání), nemohl domáhat ochrany svého práva u soudu, a tedy ani u soudu Ústavního. Ten dlouhá léta vycházel z názoru, že poškozený nedisponuje ústavně zaručeným právem na zahájení trestního stíhání vůči konkrétní osobě. ÚS tento názor postupně změnil pod vlivem judikatury ESLP,²⁶ kdy ve svém nálezu konstatoval, že „poškozený má ústavně zaručené právo na efektivní trestní řízení a na obranu svých práv a svobod. K ochraně tohoto práva pak může (po formálním a materiálním vyčerpání ostatních prostředků) využít ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím, kterými se trestní proces končí, jako jsou rozhodnutí o odložení věci, zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby.“²⁷

ESLP právo na účinné vyšetřování přiznal ve svých rozhodnutích i **obětem sexuálních deliktů**, zejm. obětem znásilnění a pohlavního zneužívání, přičemž porušení tohoto práva může představovat porušení čl. 3 EÚLP.²⁸ V rozsudku *M. C. proti Bulharsku*²⁹ ESLP stanovil existenci pozitivní povinnosti státu trestat znásilnění a pohlavní zneužívání a řádně takové případy vyšetřovat. V rozsudku *I. C. proti Rumunsku*³⁰ ESLP rovněž konstatoval porušení čl. 3 EÚLP, neboť situace, při níž měla být stěžovatelka znásilněna, nebyla účinně vyšetřena, jelikož nebyl brán ohled na její nízký věk a lehké mentální postižení. Odkazujíc na rozhodnutí *B. proti Rumunsku*³¹ zopakoval,

²³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, KRATOCHVÍL, Jan. Státní zastupitelství, institut dohledu a právo na účinné vyšetřování. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. 13, č. 6, s. 7.

²⁴ Nález ÚS ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/2012.

²⁵ Nález ÚS ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/2014.

²⁶ ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 7-8, s. 157.

²⁷ Nález ÚS ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/2012.

²⁸ „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

²⁹ Rozsudek ESLP ze dne 4.12.2013 ve věci 39272/98 - M. C. proti Bulharsku.

³⁰ Rozsudek ESLP ze dne 24. 5. 2016 ve věci 36934/08 - I. C. proti Rumunsku.

³¹ Rozsudek ESLP ze dne 10. 1. 2012, ve věci 42390/07 - B. proti Rumunsku.

že důraz by měl být kladen zvláště na ochranu zranitelných osob (např. osoby zdravotně postižené), neboť mají menší schopnost se trestnému činu bránit.

V rozsudku *Y. proti Slovinsku*³² ESLP rovněž konstatoval porušení povinnosti provést účinné vyšetřování pohlavního zneužití stěžovatelky z důvodu délky trestního řízení. Dle ESLP se v řízení objevovala častá období naprosté nečinnosti OČTŘ. Od podání trestního oznámení do rozhodnutí soudu prvního stupně uplynulo 7 let. Tudíž vnitrostátní orgány nedodržely povinnost rychlosti řízení plynoucí z čl. 3 EÚLP. Dále zde ESLP konstatoval porušení čl. 8 EÚLP z důvodu způsobu vedení a opakování výslechů oběti a zvyšování její traumatizace.

1.4 Viktimizace

Viktimizací rozumíme proces, v jehož průběhu se potenciální oběť stává obětí skutečnou.³³ Viktimizaci rozlišujeme primární, sekundární a terciální.

Primární viktimizace je proces, při kterém dochází ke vzniku primární újmy, tedy újmy způsobené pachatelem v bezprostřední souvislosti s trestným činem. Pokud se člověk stane obětí, k primární viktimizaci dojde vždy. Trestný čin představuje pro oběť svévolnou, nenadálou a krizovou událost,³⁴ na kterou „je prakticky nemožné se dopředu připravit, je nesmírně obtížné se s ní rozumově vypořádat a bývá často téměř nemožné se jí vlastním přičiněním vyhnout.“³⁵ Vzniklá újma může být trojího druhu: fyzická, finanční nebo emocionální (psychické trauma),³⁶ přičemž u obětí sexuálních deliktů je typická především újma emocionální a fyzická.

Sekundární viktimizace je proces, při kterém vzniká sekundární (druhotná) újma a dochází k druhotnému zraňování oběti. Objevují se tzv. sekundární rány výlučně psychologické povahy.³⁷ Sekundární újmu definuje ZOTČ v § 2 odst. 5 jako „újmu, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie ČR, OČTŘ a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.“

Zdrojem sekundární viktimizace může být tedy samotný pachatel (zastřasování či vydírání oběti, aby trestný čin neoznámila), sociální prostředí oběti či postup OČTŘ (např. nešetrné jednání ze strany policejního orgánu) a postup znalců.³⁸ „Oběť si pak připadá pouze jako „nosič důkazu“,

³² Rozsudek ESLP ze dne 28. 5. 2015, ve věci č. 41107/10 – Y. proti Slovinsku.

³³ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 116.

³⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem...*, s.13.

³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2006. s. 205.

³⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem...*, s. 12.

³⁷ Tamtéž, s. 20.

³⁸ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 182.

nikoliv jako živý člověk v těžké životní situaci.³⁹ Právě oběti sexuálních deliktů patří mezi ty, které jsou sekundární viktimizací ohroženy nejvíce.⁴⁰ Proto je třeba s nimi zacházet obzvláště šetrně a citlivě, je nutné jim poskytnout pomoc a brát ohled na jejich potřeby.

K zabránění či alespoň zmírnění sekundární viktimizace přispívají některá ustanovení TŘ a ZOTČ. Jde např. o předběžná opatření (§§ 88b-88o TŘ), jejichž smyslem je zejm. ochrana oprávněných zájmů poškozeného (zejm. života, zdraví, svobody a lidské důstojnosti) a zabránění opětovnému kontaktu s obviněným.⁴¹ Příkladem může být zákaz styku s poškozeným, resp. obětí sexuálního deliktu (§ 88c písm. a), § 88d TŘ) – aby nemohla být obviněným zastrašována, ovlivňována či dokonce napadena. ZOTČ věnuje celý jeden díl právu na ochranu před druhotnou újmu (§ 17-22), dále upravuje např. postup a chování OČTŘ vůči oběti (§ 3 odst. 2).

Terciální viktimizace nastává tehdy, když se oběť trestného činu stále s traumatem nemůže vyrovnat, přestože již došlo k nápravě, uzdravení a odškodnění.⁴²

Viktimizace však nemusí vždy nutně pocházet pouze od pachatele, neboť riziko viktimizace mohou zvýšit i samotné oběti svým neopatrným, lehkomyšlným či provokujícím chováním.⁴³ Dle ÚS je třeba rovněž zkoumat „tzv. viktimologické spoluzavinění oběti.“⁴⁴ I samotná oběť totiž může mít podíl na tom, zda se stane obětí. Je tedy nutné zkoumat tzv. behaviorální viktimogenní faktory, které mohou viktimizaci podnítit či potlačit.⁴⁵ Průběh a důsledky trestného činu může ovlivnit jak aktivní provokace oběti, tak i její chování v průběhu útoku. Oběť může zvolit různé způsoby záchrany či obrany.⁴⁶ Nelze ovšem dát jednoznačné vodítko, jaký způsob je nejlepší a nejúčinnější. To bude záležet na mnoha okolnostech – např. na povaze a způsobu útoku, místě a čase provedení činu, osobnosti pachatele a oběti. Oběť se může pachateli aktivně bránit, pokusit se utéct, volat o pomoc, nebo naopak může být pasivní a nebránit se.⁴⁷

V procesu viktimizace, a to zejm. u násilných, a tedy i některých sexuálně motivovaných trestných činů, má významný podíl také vztah mezi obětí a pachatelem. Znalost oběti může pachateli spáchání činu usnadnit, např. díky znalosti jejích zvyků, denního režimu či má její důvěru. Naopak ale může zvýšit riziko, že pachatel bude odhalen.⁴⁸

³⁹ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In JELÍNEK, Jiří, GRÍVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť trestného činu...*, s. 133.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 185.

⁴² DIANIŠKA, Gustáv a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 122.

⁴³ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 184.

⁴⁴ Nález ÚS ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 3395/2010.

⁴⁵ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 183.

⁴⁶ Tamtéž, s. 185.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 186.

K tomu, aby pravděpodobnost viktimizace byla co nejnižší, je třeba včasná intervence a pomoc poskytovaná obětem. Ta může být jednak odborná (psychologové, lékaři, policisté či další členové záchranných složek), jednak laická (rodinní příslušníci, okolí oběti).⁴⁹ Fakt, že se určitá osoba stala obětí trestného činu, nelze ignorovat. Oběť by se měla s traumatem aktivně vypořádat, nikoliv pouze zapomenout a dělat, že se nic nestalo. Každý člověk je jedinečný, tudíž i každá oběť může na následky trestného činu reagovat trochu odlišně a může mít jiné potřeby. Výzkumy ukazují, že ve většině případů obětem nejde o to se pachatelem pomstít, ale naopak oběti chtějí co nejdříve získat morální a materiální zadostiučinění.⁵⁰ Pokud potřeby oběti nebudou v dostatečné míře uspokojeny, vzniká zde velké riziko sekundární viktimizace oběti.⁵¹ Aby byla zvýšena pravděpodobnost toho, že se oběť s traumatem vyrovná a její potřeby budou uspokojeny (zejm. potřeba přiměřené důvěry a respektu zejm. ze strany OČTŘ, potřeba získat informace a potřeba bezpečí)⁵², měla by být oběti dána možnost opakovaně o traumatu mluvit a vyjadřovat své emoce a to s lidmi, kterým důvěřuje a kteří ji vyslechnou (rodina, přátelé). Dále by oběť měla být schopna zhodnotit svůj případný podíl na traumatické události. Oběti by se mohlo ulevit také tehdy, pokud si s pachatelem promluví či mu dokonce odpustí.⁵³ Může mu sdělit, co jí svým činem způsobil, jak jí ublížil, může mu klást otázky ohledně trestného činu a jeho dopadů. Podstatné je také ujištění od okolí, že pachatelův čin nebyl správný, že si ho oběť nezasloužila a že její pocity či jiné emocionální potřeby jsou oprávněné a pochopitelné.⁵⁴

⁴⁹ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť trestného činu...*, s. 134.

⁵⁰ VÁLKOVÁ, Helena, KUČTA, Josef, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky...*, s. 191.

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem...*, s. 18.

⁵² Tamtéž, s. 18-20.

⁵³ MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť...*, s. 194.

⁵⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního konceptu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restorativna justícia a systém alternativných trestov*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017. s. 493.

2 Specifika obětí sexuálních trestných činů

2.1 Úvod

Sexuální trestné činy, resp. trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou obsahem hlavy III. zvláštní části trestního zákoníku, čítající celkem 11 trestných činů (§ 185 - § 193b). Nicméně mezi delikty zasahující do sexuální sféry jedince můžeme řadit i další trestné činy, nacházející se mimo hlavu III. TZ, chránící obdobný zájem, a to: obchodování s lidmi (§ 168), ohrožování výchovy dítěte (§ 201) a svádění k pohlavnímu styku (§ 202). § 203 TZ pak zakotvuje beztrestnost dítěte.

Objektem těchto trestných činů je lidská důstojnost, svoboda rozhodování v pohlavních vztazích, nerušený mravní a tělesný vývoj dětí, dále morální zásada nedovolující soulož mezi pokrevními příbuznými, mravní výchova mládeže a mravnost dospělých.⁵⁵ Jsou postihovány formy sexuálního chování, které nejsou společností akceptované, resp. které porušují společenské, právní i sociální normy.⁵⁶ Předmětem útoku může být pouze fyzická osoba (muž i žena), přičemž u některých skutkových podstat to může být pouze dítě. Pachatelem může být zásadně obecný subjekt, tedy jakákoliv fyzická osoba i právnická osoba. Právnická osoba se může dle § 7 ZTOPO dopustit všech sexuálních deliktů, s výjimkou TČ soulože mezi příbuznými (§ 188 TZ). Ovšem „u některých trestných činů si jen stěží můžeme představit jejich spáchání právnickou osobou (například tzv. vlastnoruční delikty nebo trestné činy proti lidské důstojnosti – znásilnění, pohlavní zneužívání, a některé další).“⁵⁷ Dle vládního návrhu ZTOPO se u některých z těchto trestných činů nepředpokládá odpovědnost přímo ve formě spolupachatelství, ale spíše ve formě účastenství, kdy se právnická osoba podílí na spáchání takového trestného činu a má z něho prospěch.⁵⁸ Nejvíce si dokážu představit uplatnění trestní odpovědnosti v této oblasti u obchodování s lidmi a u pornografických deliktů. Z hlediska objektivní stránky je u některých deliktů významný způsob jednání, zejm. násilí, pohružka násilí, pohružka jiné těžké újmy a jiné formy nátlaku. Subjektivní stránka všech těchto deliktů, s výjimkou TČ ohrožování výchovy dítěte,⁵⁹ vyžaduje v základní skutkové podstatě úmyslné zavinění.⁶⁰

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. Zvláštní část* (§ 140-421). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1832-1833.

⁵⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty a veřejnost*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. s. 14.

⁵⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání*. [online]. mvcr.cz, [cit. 11. března 2021]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/soubor/jelinek-trestniotp-pdf>>. s. 43.

⁵⁸ *Parlament ČR. Poslanecká sněmovna – sněmovní tisk 745, vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. [online]. psp.cz, [cit. 12. března 2021]. Dostupné na <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=745&ct1=0>>.

⁵⁹ Tento delikt lze spáchat „byť i z nedbalosti“.

⁶⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část*, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. s. 602.

Musíme rozlišovat, zda se jedná o sexuální delikt spáchaný za použití násilí, příp. pohružky násilí či jiné těžké újmy nebo za zneužití bezbrannosti oběti, nebo zda se jednalo o akt zcela dobrovolný či vyžadovaný ze strany oběti (např. pohl. zneužití). V takovém případě bude závažnost činu i jeho následky mnohonásobně menší, neboť ze strany oběti nemusí být žádný trestný čin pocítován.

Sexuální trestné činy můžeme klasifikovat také dle věku oběti a pachatele na delikty páchané mezi dospělými, delikty (provinění) páchané mezi dospívající mládeží a delikty páchané na mládeži.⁶¹ Je také nezbytné při kontaktu s obětí rozlišovat, zda šlo o sexuální násilí vztahové či nevztahové, jednorázové či opakované, spáchané jednotlivcem či skupinou. Každý z těchto druhů sexuálního násilí může ovlivňovat různým způsobem délku a průběh vyrovnávání se s traumatem způsobeným tímto násilím.⁶²

Oběti sexuálního násilí jsou podrobeny hraniční psychické zátěži, kterou zpravidla neumějí nijak řešit. K jejich uzdravení vede velmi dlouhá cesta a někdy se oběti následků nemusí zbavit nikdy.⁶³ Po spáchání trestného činu nejčastěji prožívají pocity strachu, ponížení, bezmoci, hnusu, vzteku a odstupu.⁶⁴ Právě u obětí sexuálních deliktů bývá psychická újma mnohdy větší a závažnější, než újma fyzická či majetková. Může způsobit až celoživotní následky na psychice, v sexuálním životě oběti i v jejím sociálním statusu.⁶⁵ Hlavní následky sexuálního násilí se projevují v psychosexuální oblasti (sexuální a intimní chování), emocionální oblasti (poruchy sebecítění, sebekoncepcie a sebevědomí), vztahové, sociální i pracovní oblasti.⁶⁶

Výzkum o sexuálním násilí v ČR provedený v *Institutu pro kriminologii a sociální prevenci*⁶⁷ v letech 2012-2015 podává zajímavé informace mj. o obětech sexuálních deliktů. Drtivou většinu obětí tvořily ženy, pouze 1/10 muži. 3/5 obětí byly osoby dospělé, 2/5 pak osoby mladší 18 let. Ve více než 2/3 případů zde existoval předchozí vztah mezi pachatelem a obětí. Následky trestného činu tvořila zejm. lehčí fyzická povrchová poranění, v několika desítkách případů i zranění těžší (např. zlomeniny, bodné rány...), v několika případech těhotenství v důsledku soulože či smrt. U 1/5 obětí byla zjištěna posttraumatická stresová porucha. Místem činu byly jak vnitřní prostory, tak prostory venkovní (v poměru 1,5:1).

⁶¹ KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistika – Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 242-243.

⁶² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 58.

⁶³ *Důsledky sexuálního násilí a zneužívání* [online]. sancedetem.cz, 24.10.2017 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelcho-k-diteti/sexualni-zneuzivani-ditete/dusledky-sexualniho-nasili-a-zneuzivani.shtml>>.

⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. *Diagnóza*, 2010, č. 4, s. 33.

⁶⁵ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 119.

⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 58.

⁶⁷ BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 6. s. 145-151.

2.2 Oběti znásilnění

Znásilnění (§ 185 TZ) je jedním z nejbrutálnějších a nejvíce traumatizujících trestných činů, který v obětech zanechává dlouhodobé následky, neboť zasahuje do nejintimnější sféry lidské bytosti.⁶⁸ Musíme rozlišovat, zda se jedná o znásilnění, kdy pachatel použil **násilí, příp. pohrůžku násilí či jiné těžké újmy, nebo kdy zneužil bezbrannosti** oběti. Stav bezbrannosti může spočívat např. v nízkém věku či mentální vyspělosti oběti, která nedokázala rozpoznat význam jednání pachatele. Ve stavu bezbrannosti může být i osoba pod vlivem návykové látky, osoba v bezvědomí či osoba nemohoucí, jež se nedokáže bránit. Domnívám se, že následky na oběti budou rozdílné zejm. ve fyzické sféře. Použitím násilí může pachatel způsobit zranění a větší fyzickou újmu, než při použití „pouhé“ pohrůžky či zneužití stavu bezbrannosti oběti. Ve sféře psychické budou následky zpravidla srovnatelné, leda by si oběť vůbec neuvědomovala a nebyla schopna posoudit, co se stalo. Na druhou stranu v případě „nenásilného“ znásilnění může oběť více trpět pocitem viny-že se mohla více bránit, dříve pachatelovy pohrůžky oznámit a tím znásilnění odvrátit. Naopak při znásilnění za použití násilí či zneužití stavu bezbrannosti oběť nemá moc velkou šanci na svou obranu. Bude samozřejmě záležet na okolnostech konkrétního případu.

Při odlišení znásilnění od pohlavního zneužití je rozhodné, zda se v jednání pachatele vyskytoval prvek násilí, pohrůžky násilí či jiné těžké újmy nebo zneužití stavu bezbrannosti dítěte. Právě posouzení, zda se dítě nacházelo ve stavu bezbrannosti, může působit obtíže. Dle Nejvyššího soudu musíme vycházet z okolností konkrétního případu-ze způsobu útoku, místa a času spáchání, osobnosti pachatele a jeho fyzických dispozic či vztahu pachatele k oběti. Zejména ovšem musíme posuzovat věk, psychickou a fyzickou vyspělost dítěte, dále skutečnosti, zda si dítě uvědomovalo nevhodnost jednání pachatele a zda se mohlo proti útoku pachatele bránit.⁶⁹ „TČ pohlavního zneužití podle § 187 TZ je možné chápat jako subsidiární ve vztahu k TČ znásilnění podle § 185 TZ, neboť poskytuje základní ochranu práva na nedotknutelnost tělesné integrity v intimní oblasti osob mladších patnácti let. Je-li však stav bezbrannosti přítomen, pak při naplnění ostatních zákonných znaků má právní kvalifikace TČ znásilnění podle § 185 TZ přednost, neboť pouze tak může být dostatečně reflektována společenská škodlivost činu a současně poskytnuta zvýšená míra ochrany těchto obětí.“⁷⁰ Pokud je znásilnění spáchaného zneužitím bezbrannosti dítěte mladšího 15ti let, není použití kvalifikované skutkové podstaty podle § 185 odst. 1 alinea 2, odst. 3 písm. a) TZ vyloučeno, protože zde zákaz dvojího přičítání téže okolnosti nedopadá.⁷¹

⁶⁸ JELÍNEK, Jirí. *Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část*, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. s. 603.

⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2013, sp. zn. 3 Tdo 1279/2013.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2019, sp. zn. 15 Tdo 1154/2019.

Oběti znásilnění můžeme také dělit na **oběti vztahového znásilnění a oběti útočného znásilnění**. Ve vztahovém znásilnění se oběť a útočník znají – může se jednat např. o příbuzné či kamarády. V tomto případě oběť útok vůbec nečeká, je zaskočena a zmatena.⁷² Oběť je s činem zdánlivě smířena, může projevovat i povrchní sympatie vůči pachateli. Jde ovšem pouze o bezprostřední reakci oběti po činu, která neznamená usmíření ani odpuštění pachateli a nezabývá oběť odporu.⁷³ Naproti tomu u útočného znásilnění se oběť a pachatel neznají, výběr oběti je v podstatě nahodilý. Oběť je ve stresu a má silný strach z překvapivého útoku. Je u nich častější vznik posttraumatické stresové poruchy.⁷⁴ U útočného znásilnění cizí osobou je prvotní potřebou oběti zajistit si pocit bezpečí, tedy dostat se co nejdříve na nějaké bezpečné místo.⁷⁵ Větší část znásilnění má za následek lehká až střední fyzická poranění. Mnohem horší je ovšem újma na psychice oběti. Většina obětí se snaží bránit alespoň slovně. Svazuje je ale strach, zejm. strach ze smrti. Ve třech čtvrtinách případů se oběť s pachatelem zná a téměř v polovině případů bývá pachatelem manžel či partner oběti.⁷⁶ Z tohoto plyne, že většinu tvoří znásilnění vztahová. Považuji to za naprosto šokující stav, kdy pachatel zneužije toho, že svou oběť zná, že je mu na blízku a že mu oběť věří.

U obětí znásilnění se může vyskytovat tzv. trauma ze znásilnění či syndrom oběti znásilnění (*rape trauma*), což je forma posttraumatické stresové poruchy. Dle výzkumů oběti znásilnění prožívají trauma nejen během a bezprostředně po samotném činu, ale často i dlouho po něm.⁷⁷

Pro oběti znásilnění může být charakteristickým i tzv. syndrom vyhýbání se (*escape syndrom*), kdy se oběť snaží vyhýbat dříve často navštěvovaným místům, aktivitám či lidem. Oběti stále nechtějí o znásilnění mluvit a je pro ně velmi těžké na tuto traumatickou událost nemyslet. Pokud tento stav trvá krátkou dobu, může představovat smysluplný pokus o zvládnutí situace a být pro oběť prospěšné. Pokud je ovšem dlouhotrvající, může vést k závažným psychickým následkům.⁷⁸

Nikde není dáno, kdy, příp. zda se oběť s následky činu vyrovná. Záleží na individualitě každého člověka, jeho osobnosti, povaze, předchozích zkušenostech a zážitcích. K uzdravení obětí potřebuje čas ...⁷⁹

⁷² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. *Kriminalistika*, 2002, roč. 35, č. 3, s. 198.

⁷³ Tamtéž, s. 200-201.

⁷⁴ Tamtéž, s. 198.

⁷⁵ Tamtéž, s. 200-201.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. *Diagnóza*, 2010, č. 4, s. 33.

⁷⁷ PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ŽUKOV, Ilja. Rape traumata – klinické a forenzní souvislosti. *Psychiatrie pro praxi*, 2009, roč. 10, č. 6, s. 268.

⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 71.

⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. *Diagnóza*, 2010, č. 4, s. 33.

2.3 Dětské oběti sexuálního zneužívání

„Sexuálním zneužíváním dítěte se rozumí veškerá interakce mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého.“⁸⁰ Sexuální zneužívání dětí je tedy velice široký pojem, kam můžeme řadit několik trestných činů – znásilnění (§ 185 T'Z), sexuální nátlak (§ 186 T'Z), pohlavní zneužití (§ 187 T'Z), pornografické delikty (§§ 191, 192, 193, 193a T'Z), navazování nedovolených kontaktů s dítětem (§ 193b T'Z), svádění k pohlavnímu styku (§ 202 T'Z), ohrožování výchovy dítěte (§ 201 T'Z) či obchodování s lidmi (§ 168 T'Z). Jednou z nejzávažnějších forem je komerční zneužívání dětí, zahrnující jak prvek zneužití, tak prvek obchodu, které je definováno jako „každé použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely“.⁸¹

Sexuální zneužívání dětí je bohužel poměrně častý, ale zřídka oznamovaný a těžko kontrolovatelný čin, který dítě silně poškozuje po psychické stránce. Velká většina pachatelů netrpí žádnou duševní poruchou a mezi obětí a pachatelem často existuje nějaký vztah. Většina zneužívání se vyskytuje v rámci rodiny. Méně často pak mezi osobami, které se setkávají při svých institucionálních povinnostech či zájmových aktivitách (školy, kroužky). Nejméně časté je zneužití cizím, náhodným pachatelem.⁸² Nejohroženějšími jsou děti ve věku 3-6 let a dvanácti až patnáctileté dívky.⁸³ „Obecně platí, že následky sexuálního zneužívání jsou tím větší, čím mladší bylo dítě při zahájení zneužívání, čím déle zneužívání trvalo a čím těsnější je vazba mezi dítětem a zneuživatelé.“⁸⁴

Dítě mohou dlouhodobě obtěžovat nekontrolovatelné a vnucující se vzpomínky na traumatickou událost (flashbacky), stres z možného opakování traumatické události či syndrom vyhýbání se.⁸⁵ Můžeme se u nich setkat se syndromem sexuálně zneužívaného dítěte (*CSA= Child Sexual Abuse*), jehož nejčastějšími projevy jsou narušená sexualita, emocionální důsledky (pocit zrady či nedůvěry k dospělým, lhostejnost k blízkým, manipulace druhých), opakované útoky

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 73.

⁸¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 11, s. 355.

⁸² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 73-74.

⁸³ *Počet sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 2000–2010* [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/pocet-sexualne-zneuzivanych-deti-v-ceske-republice-v-letech-20002010-65.html>>.

⁸⁴ *Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí* [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/myty-a-fakta-o-sexualnim-zneuzivani-deti-63.html>>.

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 78.

z domova, psychosomatické potíže, deprese, snížené sebevědomí a narušená sebeakceptace.⁸⁶ Následky si dítě může nést až do dospělosti, kdy se z něj může stát problémový jedinec.⁸⁷

Výše uvedené se vztahuje zejm. na případy, kdy dítě přistoupilo k sexuálnímu jednání nedobrovolně, tedy kdy bylo přinuceno (násilím, pohružkou násilí či jiné těžké újmy) nebo kdy bylo zneužito jeho bezbrannosti. Jiná situace nastává v případě, kdy dítě s pachatelem vykoná pohlavní styk či jiné formy sexuálního jednání zcela dobrovolně, příp. takového jednání po pachateli přímo žádá. V takovém případě bude závažnost činu daleko nižší a následky pro oběť budou zpravidla minimální, zdali vůbec nějaké budou. I zde ale musíme vycházet z okolností konkrétního případu a věku a vyspělosti dítěte. Bude rozdíl, když si pohlavní styk vyžádá, resp. s ním souhlasí 14leté, vyspělé dítě, nebo dítě 6leté (v tomto případě by se ale spíše dalo uvažovat o zneužití stavu bezbrannosti, a tedy o TČ znásilnění, neboť v takovém věku si dítě ještě nemusí uvědomovat, o co žádá, a co pachatel činí). Za zcela nejméně závažnou považuji např. situaci, kdy dobrovolně vykonají pohlavní styk 14letá dívka a 14letý chlapec. V tomto případě by se mohlo jednat (za splnění ostatních formálních znaků TČ) dle § 89 odst. 2 ZSM o čin jinak trestný pohlavní zneužití – a to jen tehdy, vykazovalo by jednání určitý stupeň společenské škodlivosti. V opačném případě by se ani o čin jinak trestný nejednalo.⁸⁸

2.3.1 Sexuální zneužívání dětí na internetu

V posledních letech zaznamenalo velký nárůst zneužívání dětí na internetu, přičemž jejich velkou část tvoří pornografické delikty.⁸⁹ Děti a mladiství tráví na internetu až extrémně mnoho času, často jsou dosti neopatrní, ztrácí zábrany a nemusí si vždy uvědomit motiv a závažnost pachatelova jednání. V tomto smyslu jsou děti a mladiství tou nejohroženější skupinou.

„Jsou to především děti, které samy dobrovolně poskytují citlivý materiál, jenž může být následně proti nim použit. Stávají se pak snadno vydíratelné. Často se nafotí a natočí v sexuálně vyzývavých pozicích a závadový materiál bez znalosti standardních pravidel bezpečného chování v síti Internet odesílají protějšku, který ve většině případů znají právě jen prostřednictvím internetu. Tento materiál v drtivé většině případů bez omezení koluje v síti Internet a jeho definitivní odstranění je prakticky nemožné.“⁹⁰

⁸⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2016. s. 111.

⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese...*, s. 72.

⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008.

⁸⁹ ŠČERBA, Filip. Posuzování případů zneužívání dětí prostřednictvím internetu k pornografickým účelům. *Trestněprávní revue*, 2020, č. 3, s. 125.

⁹⁰ *Zneužívání dětí na internetu*. [online]. policie.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/zneuzivani-deti-na-internetu.aspx>>.

Nejčastěji k tomu dochází na sociálních sítích či v online hrách, kde si pachatel svou oběť může jednoduše vyhlídnout, kontaktovat ji, sblížit se s ní a poté po ní požadovat zasílání erotických fotografií a videí (*sexting*).⁹¹ Dalším způsobem je, že se pachatel snaží svou oběť přimět k obnažování či sebeukájení před webkamerou.⁹² Pokud oběť pachateli nějaké své fotografie zašle, pachatel ji pak může vydírat tím, že tyto fotografie zveřejní na internetu, pošle do školy, kamarádům či rodičům, a tak může nutit oběť k zasílání dalších fotek, k obnažování před web kamerou apod. Tímto se pachatel dopouští sexuálního nátlaku (§ 186 T'Z).

Dalším způsobem zneužití na internetu je tzv. *kybergrooming*, tzn. že se pachatel snaží s dítětem sblížit a vylákat ho na osobní schůzku za účelem následného sexuálního zneužití (znásilnění či pohlavní zneužití). „Kybergrooming označuje chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce v reálném světě. Je druhem psychické manipulace, ve které komunikuje dospělý uživatel (často pod falešnou identitou) s dítětem, přičemž využívá celou řadu strategií - např. zrcadlení, profilování oběti, vábení a uplácení, strategie snižování zábran dětí a mládeže zaváděním sexuálního obsahu do konverzace, izolační metody, strategie manipulace dětí prostřednictvím fotografií opačného pohlaví apod.“⁹³

Výše uvedenými jednáními se může pachatel dopustit zejm. trestných činů sexuální nátlak (§ 186 T'Z), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 T'Z), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 T'Z), navazování nedovolených kontaktů s dítětem (§ 193b T'Z), ohrožování výchovy dítěte (§ 201 T'Z) či svádění k pohlavnímu styku (§ 202 T'Z).

Dle mého názoru zde budou nejběžněji používanými zejm. listinné a věcné důkazy (např. internetová komunikace mezi dítětem a pachatelem, fotografie, záznam videa apod.).

Protože počet těchto sexuálních deliktů stále roste, měl by být v této oblasti kladen velký důraz na prevenci a dostatečnou informovanost (např. přednáškami Policie ČR ve školách, rodiči, učiteli). Pokud by dítě toto jednání zpozorovalo nebo už se stalo součástí takovéto konverzace s „predátorem“, nemělo by se bát o tom komukoliv říct. Ochrání tak nejen sebe, ale i případné další oběti.

O zneužívání dětí na internetu byl v roce 2019 natočen a v roce 2020 uveden dokumentární film *V síti*. Myslím, že i tento film by mohl pomoci dětem uvědomit si, co všechno je může na internetu potkat a do jakých důsledků to může zajít. Zároveň by mohl vést i některé „predátory“ k uvědomění a zamyšlení, že to, co dělají, je špatné, trestné, a přinejmenším, že na zákl. takovýchto

⁹¹ *Zneužívání dětí na internetu*. [online]. policie.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/zneuzivani-deti-na-internetu.aspx>>.

⁹² Tamtéž.

⁹³ *Kybergrooming*. [online]. e-bezpeci.cz, [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/71-trivium/1421-co-je-kybergrooming>>.

důkazů mohou být dopadeni. Díky filmu *V síti* Policie ČR zahájila trestní stíhání se spoustou z nich, někteří již čelí obžalobě před soudem.⁹⁴

2.4 Latence sexuálních trestných činů

Sexuální delikty se vyznačují značnou mírou latence, spočívající v tom, že se oběť bojí o činu mluvit a ohlásit ho. Trestný čin tedy vůbec nemusí vyjít najevo. Jedná se o tzv. viktimologický paradox, což znamená, že traumatizující (násilné, sexuální) trestné činy bývají nejméně oznamovány.⁹⁵

Znásilnění je jedním z trestných činů s nejvyšší mírou latence. Jeho výskyt je ve skutečnosti 3 až 10krát vyšší, než je policií evidováno.⁹⁶ U sexuálního zneužívání dětí se odhaduje, že pouze každý 6. - 10. zjištěný případ je oficiálně oznámen policii. Nicméně i po oznámení na policii spousta dětských obětí spáchání činu popře.⁹⁷

Čírtková⁹⁸ uvádí jako hlavní důvody neoznamování sexuálních deliktů: vztah k pachateli (v mnoha případech sexuálních deliktů jsou pachatel a oběť v nějakém vztahu), důkazní problémy v trestním řízení (v případě sexuálních deliktů je někdy velmi obtížné zajistit důkazy a často je jediným důkazem výpověď oběti), subjektivní zátěž plynoucí z trestního řízení (např. opakované výslechy), sekundární viktimizace a stigmatizace oběti.

Domnívám se, že latence sexuálních deliktů je velký problém, protože pokud se oběť se svým traumatem z trestného činu nesvěří, nemůže se jí dostat pomoci. V důsledku toho také hrozí, že pachatel nebude odhalen a bude trestnou činností opakovat.

⁹⁴ *Sexuální predátoři z dokumentu V síti*. [online]. denik.cz, [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://www.denik.cz/krimi/v-siti-osudy-20220310.html>>.

⁹⁵ VÁLKOVÁ, Helena, KUČKA, Josef, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*..., s. 203.

⁹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. *Diagnóza*, 2010, č. 4, s. 32-34.

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese*..., s. 75.

⁹⁸ Tamtéž, s. 57.

3 Procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů

V této kapitole se zaměřím na rozbor postupů při prověřování a vyšetřování sexuálních deliktů, a to podání vysvětlení, výslech svědka-oběti, konfrontace, rekognice, prověrka na místě, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídka těla oběti a ohledání místa činu.

„Oběť hraje klíčovou roli zejm. u vyšetřování násilné trestné činnosti, tedy v situacích, kdy je terčem a cílem útoku pachatele právě sama oběť, resp. její život či zdraví.“⁹⁹

Celý postup začíná oznámením trestného činu OČTŘ, resp. zjištěním těchto orgánů z vlastních poznatků, trestních oznámení či jiných podnětů o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Trestní oznámení podá zpravidla oběť či osoby jí blízké, svědci nebo např. lékař či škola. V případech pornografických deliktů či obchodování s lidmi jsou zjišťovány zejm. pracovníky policie.¹⁰⁰

3.1 Podání vysvětlení a výslech svědků – obětí

§ 101 odst. 2 TŘ vyžaduje, aby při výslechu svědka byla šetřena jeho osobnost, zejm. jeho osobní a intimní oblast, např. jeho sexualita při objasňování sexuálních deliktů. Podle § 101 odst. 3 TŘ otázky směřující do intimní oblasti vyslýchaného, zejm. pokud jde o poškozeného, lze klást jen, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, zvláště šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech opakovat. Jestliže policejní orgán potřebuje zjistit v přípravném řízení informace od dětské oběti, která je dle §2 odst. 4 písm. a) ZOTČ zvláště zranitelnou obětí, měla by být, s ohledem na zásadu neopakovatelnosti výslechu, vyslechnuta jako svědek dle § 158 odst. 9 TŘ, nikoliv podat vysvětlení podle § 158 odst. 6 TŘ.¹⁰¹

Při výslechu dětských obětí sexuálních deliktů, které ještě zcela nedokážou popsat skutkový stav věci (např. pro svůj nízký věk či mentální vývoj), mohou pomoci loutky „Jája a Pája“.¹⁰² Jejich účelem je zejm. ochrana dětských práv a dětské psychiky a snížení traumatu při výslechu. Snahou je vést výslech za pomoci těchto loutek, v neformálních prostorách, které mohou pomoci dítěti zmírnit jejich strach a ostych a zvýšit důvěru k vyslychající osobě. Na loutkách může dítě snadno ukázat, co se vlastně stalo.¹⁰³

⁹⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 149.

¹⁰⁰ KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistka – Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 247.

¹⁰¹ GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů...*, s. 479.

¹⁰² Jejich autorkou je PhDr. Alena Plšková působící na Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia v Praze.

¹⁰³ *Jája a Pája* [online]. policie.cz, [cit. 19. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>>.

Pokud by okolnosti nasvědčovaly tomu, že svědkovi v souvislosti s podáním svědectví mohla zřejmě vzniknout újma, učiní OČTŘ opatření k utajení podoby i totožnosti svědka dle § 55 odst. 2 TŘ. Tato ochrana náleží takové osobě již při podání vysvětlení (§ 158 odst. 8 TŘ).

Když se zaměřím na objasňování nejčastěji páchaných sexuálních deliktů (znásilnění, pohlavní zneužití), otázky OČTŘ by měly být zaměřeny zejm. na místo a dobu spáchání trestného činu, identifikaci pachatele, vztah oběti a pachatele, věk oběti, zda došlo k pohlavnímu styku a jakým způsobem, zda došlo k souloži, zda se tak stalo dobrovolně ze strany oběti či pod nátlakem pachatele, zda pachatel použil násilí a jaké intenzity, zda využil bezbrannosti oběti, zda a jak se oběť bránila, zda byly na místě činu další osoby-svědkové, apod.¹⁰⁴ Dle mého názoru, sexuální delikty často probíhají „o samotě“ pouze za účasti pachatele a oběti, bez přítomnosti jakýchkoliv dalších svědků, proto bude výpověď oběti podstatná. Na druhou stranu, právě tyto oběti prožívají silné emoce, které mohou zhoršit proces vnímání a zapamatování.¹⁰⁵ V důsledku toho může oběť podat i ne zcela objektivní a správnou výpověď. V případě oběti znásilnění jde ve většině případů o zjištění nikoli skutečnosti, zda k souloži či jiným sexuálním aktivitám došlo či nikoliv, ale zjištění, zda k sexuálním aktivitám došlo dobrovolně nebo nedobrovolně.¹⁰⁶

3.1.1 Přípravné řízení

Policejní orgán je povinen učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele (§ 158 odst. 1 TŘ). Dle § 158 odst. 3 TŘ v **tzv. fázi prověřování** policejní orgán opatřuje potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu. Policejní orgán může mj. dle § 158 odst. 3 písm. a) vyžadovat **podání vysvětlení** osob vč. oběti. Pokud je osoba, která podala vysvětlení, později vyslýchána jako svědek či obviněný, nemůže být úřední záznam o podaném vysvětlení přečten, ani jinak konstatován jeho obsah (§ 158 odst. 6 TŘ). Jinak lze úřední záznamy číst v hlavním líčení pouze se souhlasem obžalovaného a státního zástupce (§ 211 odst. 6 TŘ).

Ve fázi prověřování může být osoba (oběť) za podmínek v § 158 odst. 9 TŘ také **vyslechnuta jako svědek**.¹⁰⁷

a) A to buď tehdy, má-li výpověď osoby povahu **neodkladného nebo neopakovatelného úkonu**.¹⁰⁸ V takovém případě policejní orgán osobu vyslechne jako svědka za podmínek

¹⁰⁴ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika ...* s. 469

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 72.

¹⁰⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese ...*, s. 69.

¹⁰⁷ V rozšířeném přípravném řízení žádné takové podmínky nejsou (§ 169 odst. 1 TŘ). Naopak ve zkráceném přípravném řízení je možných výslech svědka pouze jako neodkladný či neopakovatelný úkon (§ 179b odst. 1 TŘ).

¹⁰⁸ Neodkladný a neopakovatelný úkon – viz. § 160 odst. 4 TŘ.

v § 158a TR¹⁰⁹, dle kterého je třeba jej provést na návrh státního zástupce a za účasti soudce. Soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu a k tomu může do průběhu úkonu zasahovat; nemůže však přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je neodkladný nebo neopakovatelný. V protokolu o provedení takového důkazu musí být řádně a dostatečně zdůvodněno, z jakých důvodů byl úkon považován za neodkladný nebo neopakovatelný. Tato skupina odkazujíc na § 158a TR, tedy výslech osoby jako neodkladný či neopakovatelný úkon, se od následujících dvou (*písm. b) a c)*) liší zejm. použitelností takového důkazu v řízení před soudem. Pokud byl výslech proveden za splnění všech zákonem stanovených podmínek a skutečně byl neodkladný či neopakovatelný, pak lze protokol o výslechu použít v řízení před soudem bez dalšího (§ 211 odst. 2 písm. b) TR). Ovšem dle ÚS by měl být takový důkaz provedený dle § 158a TR v řízení před soudem použit pouze výjimečně, zvláště tehdy, jedná-li se o jediný či rozhodující důkaz o vině. V takovém případě OČTR nemají automaticky spoléhat na užití § 211 odst. 2 písm. b) TR, ale musí vyvinout aktivní úsilí k provedení úkonu znova, aby se jej již obhajoba mohla účastnit, nejlépe v řízení před soudem. Až pokud úsilí bylo marné či úkon z povahy věci opakovat nelze, je možné obžalovaného odsoudit jen na základě důkazu (výpovědi svědka), jehož se obhajoba nemohla účastnit, pouze za splnění dalších přísných kumulativních podmínek: řízení jako celek lze považovat za spravedlivé a existují skutečnosti dostatečně vyvažující nevýhody spojené s připuštěním takového důkazu, včetně možnosti řádného a spravedlivého posouzení jeho věrohodnosti a spolehlivosti.¹¹⁰ Z výše uvedeného plyne, že je třeba pečlivě vyvažovat právo svědka (oběti) na svou ochranu a respektování soukromého života na straně jedné a právo obviněného na spravedlivý proces a právo na obhajobu na straně druhé.

- b) Jako svědek může být dále dle § 158 odst. 9 TR vyslechnuta i osoba mladší 18 let, a také osoba, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti. Pro výslech osob mladších 18 let, jejichž ožívání v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, zákon stanoví v § 102 TR zvláštní podmínky. Tímto svědkem může být např. oběť pohlavního zneužití. V takovém případě je třeba vést výslech zvláště šetrně, způsobem, aby výslech nemusel být opakován. K výslechu musí být přibrán OSPOD, příp. jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by přispěla k správnému vedení výslechu, příp. rodiče.
- c) Dále je možno dle § 158 odst. 9 TR vyslechnout jako svědka i osobu, jejíž výpověď má podle odůvodněného předpokladu rozhodující význam pro zahájení trestního stíhání, navštěvují-li

¹⁰⁹ §158a upravuje provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu spočívajícího nejen ve výslechu svědka, ale také v rekognici.

¹¹⁰ Nález ÚS ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/2014.

zjištěné skutečnosti tomu, že by mohl být na takovou osobu pro její výpověď vyvíjen nátlak, anebo hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna její výpověď.¹¹¹ Tou může být také právě oběť sexuálního deliktu, neboť její výpověď může být často nejzásadnějším důkazem.

Pokud byl výslech (*dle písm. a)*) proveden jako neodkladný či neopakovatelný úkon, pak lze protokol o výslechu použít v řízení před soudem bez dalšího (§ 211 odst. 2 písm. b) TŘ). Naopak v dalších dvou případech (*dle písmen b) a c)*), pokud výslechy svědků nebyly po zahájení trestního stíhání provedeny znovu podle § 164 odst. 4 TŘ, lze protokoly o jejich výslechu v hlavním líčení číst nebo obrazové a zvukové záznamy pořízené o jejich výslechu provedené prostřednictvím videokonference přehrát pouze v případech § 211 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. b), písm. c) TŘ; jinak lze pouze předestřít protokoly o jejich výslechu podle § 212 TŘ.

Jestliže nasvědčují zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala určitá osoba, policejní orgán rozhodne o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TŘ). V této fázi (**tzv. fáze vyšetřování**) je možné provést výslech svědka vč. oběti za podmínek § 164 odst. 1 TŘ, tedy pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo výslech osoby mladší osmnácti let či osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, nebo nasvědčují-li skutečnosti tomu, že by na svědka mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak. Jinak může být poškozený a další svědci vyslechnuti jen tehdy, hrozí-li z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat.

3.1.2 Výslech v řízení před soudem

Hlavní líčení je stěžejní částí, kdy soud provádí dokazování – ten mj. provádí výslech svědků vč. oběti za podmínek v § 209 TŘ.

Dle mého názoru většina obětí sexuálních deliktů může mít strach se s pachatelem znovu setkat, proto může být u těchto obětí vhodné, aby předseda senátu učinil opatření k zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti oběti, případně vykázal obžalovaného po dobu výslechu oběti z jednacích síní dle § 209 odst. 1 TŘ. Dle ESLP „trestní řízení týkající se sexuální trestné činnosti je často obětí vnímáno jako utrpení, zejm. když je oběť proti své vůli konfrontována s obžalovaným. Při hodnocení toho, zda se v takovém řízení obžalovanému dostalo spravedlivého řízení, je třeba vzít v úvahu právo na respektování soukromého života údajné oběti. ESLP připouští, že v trestním

¹¹¹ Tehdy, jestliže lze předpokládat, že další prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání bude trvat delší dobu, zejm. proto, že nebyla zjištěna osoba, u níž je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala, a v důsledku toho nelze zahájit trestní stíhání a hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi.

řízení týkajícím se pohlavního zneužívání je možné přijmout některá opatření za účelem ochrany oběti, a to za podmínky, že tato opatření umožní přiměřený a účinný výkon práv obhajoby.¹¹²

Za účelem ochrany svědků, a to zejm. (dětských) obětí, jejich bezpečí a soukromí by měl dle mého názoru soud z hlavního líčení vyloučit veřejnost podle § 200 odst. 1 TŘ.

Místo přímého výslechu svědka lze v hlavním líčení číst protokoly o jeho výpovědi za podmínek § 211 odst. 1 - odst. 4 TŘ. Jedná se však o „výjimku ze zásady ústnosti a kontradiktornosti, v jejímž důsledku dochází k omezení práva obhajoby vůči takovému svědkovi, především možnosti zúčastnit se jeho výslechu a klást mu otázky, jež je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) EÚLP...“¹¹³

3.1.3 Odlišení pravdivé výpovědi od nepravdivé, příp. křivého obvinění

Zejména u sexuálních deliktů by OČTŘ měly pečlivě posuzovat věrohodnost oběti (svědka) a pravdivost či nepravdivost její výpovědi, neboť ta často může být nejdůležitějším či jediným usvědčujícím důkazem. OČTŘ by měly důsledně zkoumat, zda oběť neměla důvod si obvinění vymyslet. Obvinění z tohoto druhu deliktů je pro obviněného velmi dehonestující a stigmatizující (mnohonásobně více než např. u majetkových trestných činů) a může celoživotně poškodit jeho pověst, rodinné a pracovní vztahy. V případě prokázání jeho nevinu po dlouhotrvajícím trestním řízení, po podstupování výslechů a znaleckých zkoumání, příp. po pobytu ve vazbě, mu již nikdo tuto část života nevrátí. I přes existenci presumpce nevinu se na něj společnost bude dívat jinak. Křivé obvinění zejm. se spáchaní sexuálního deliktu bohužel představuje velice účinný nástroj ke zničení člověka.

Věrohodnost výpovědi „vyjadřuje míru souladu výpovědi se skutečností“.¹¹⁴ Věřodná výpověď je taková, která odpovídá skutečnosti, bez jakýchkoliv zkreslení. Nevěřodná výpověď obsahuje informace úmyslně nepravdivé, zkreslené či smyšlené.¹¹⁵ Věřodnost pak rozlišujeme obecnou a speciální. Obecná vyjadřuje celkovou psychologickou charakteristiku osobnosti – jak osoba skutečnosti vnímá, pamatuje si a je schopna si je vybavit. Nižší obecnou věrohodnost bude mít např. osoba s duševní poruchou či nepřesným vnímáním. Věřodnost speciální se týká konkrétní výpovědi – zda je pravdivá a odpovídá skutečnosti.¹¹⁶ „Vztah mezi obecnou a speciální věrohodností není symetrický. I obecně nevěrohodná osoba může podat v konkrétním případě

¹¹² Rozsudek ESLP ze dne 21. 7. 2011 ve věci 44438/06 – Breukhoven proti České republice.

¹¹³ Nález ÚS ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/2011.

¹¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 360.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 361-362.

věrohodnou výpověď a naopak.¹¹⁷ Věrohodnost se posuzuje zpravidla z pohledu 3 skupin kritérií: osobnost, motivace a výpověď (verbální a neverbální).¹¹⁸

Zvláštní kategorii tvoří posuzování věrohodnosti dětské oběti zejm. v případě sexuálního zneužívání.¹¹⁹ Zde můžeme rozlišovat různé kategorie výpovědi dítěte: věrohodná (pravdivá) výpověď, úmyslně křivá (lživá) výpověď, nevěrohodná (bezděčně či záměrně) vsugerovaná výpověď třetí osobou, a nevěrohodná výpověď v důsledku autosugesce (způsobena tím, že dítě ještě nedokáže rozeznat rozdíl mezi skutečností a fantazií).¹²⁰

K posouzení speciální věrohodnosti dětské oběti v případě sexuálního zneužívání může být znalcům nápomocna tzv. metoda *Statement Validity Assessment (SVA)* neboli analýza validity výpovědi.¹²¹ Ta se skládá ze 4 kroků: 1. analýza případu-studium dokumentace, 2. semi-strukturované interview, 3. kriteriální analýza obsahu (*CBCA*), 4. evaluace výstupu kriteriální analýzy obsahu prostřednictvím seznamu otázek (*Validity Check List – VCL*). V první fázi se znalec musí seznámit s případem, posuzovanou osobou a všemi souvislostmi. Ve druhé fázi dochází k výslechu dítěte znalcem. Důležité je kladení otevřených otázek s doplňujícími fokusovanými otázkami. Základem je krok třetí, kde znalec z doslovného přepisu výpovědi hodnotí celkem 19 CBCA kritérií rozdělených do 4 kategorií. Tato kritéria jsou vytvořena na zákl. výzkumu dětské paměti a jejich souvislostí s možným sexuálním zneužitím. Čtvrtá fáze je fází ověřovací, neboť se může stát, že výsledek analýzy CBCA bude ovlivněn i jinými faktory. VCL se skládá z několika hypotéz, jejichž postupným vyloučením se zvyšuje validitu CBCA analýzy. V současnosti je SVA velmi často používanou a dostatečně podloženou metodou posouzení věrohodnosti dětských obětí sexuálního zneužívání. K relevantnímu výsledku ovšem musí být aplikována metodicky správně a úplně.¹²²

OČTŘ si může vyžádat znalecký posudek z oboru psychologie. Znalec zde posuzuje osobnost oběti-zda oběť např. netrpí paranoiou, psychózou, nemá sklony ke lhaní apod. OČTŘ by také měly zjistit předchozí vztah mezi obviněným a obětí, zda neexistuje nějaký důvod (motivace) lživě vypovídat (spor, strach, láska, nenávisť...), a tím se obviněnému pomstít. „Motivaci k event. lživě výpovědi je třeba posuzovat velmi opatrně a bez předpojatostí.“¹²³ Přece stále se může jednat o skutečnost oběť vypovídající pravdu, a pokud by měla pocit, že jí OČTŘ

¹¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 362.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 363.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 372.

¹²⁰ Tamtéž, s. 373.

¹²¹ PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment“* [online]. cspsychiatr.cz, [cit. 19. ledna 2021]. Dostupné na <<http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=840>>.

¹²² Tamtéž.

¹²³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 363.

nevěří, mohlo by to v ní zanechat dlouhodobé následky. Věrohodnost oběti a pravdivost její výpovědi může být potvrzena nebo naopak vyvrácena také výsledkem rodiny, přátel, sousedů či učitelů. Při výslechu by měl vyslyšající hodnotit nejen verbální projev (co a jakým způsobem oběť sděluje), ale měl by také pozorovat neverbální komunikaci – mimiku, gesta, pohyby končetin oběti, která také dokážou přispět k odhalení lži (např. sahání si na nos, jemné mnutí očí, neobvyklé pohyby rukou a prstů, nadměrné pocení či zrudnutí). Neverbální komunikaci ovšem musíme hodnotit společně s komunikací verbální. To, že se vyslyšaná osoba např. potí, ještě neznamená, že lže.

Přispět k posouzení pravdivosti výpovědi oběti může, dle mého názoru, i znalecký posudek na obviněného z obou sexuologie, který může objasnit, zda je vůbec obviněný fyzicky schopen údajného sexuálního jednání, zda jej vzrušují děti apod.

Myslím, že posuzování věrohodnosti oběti je velice složitým, důležitým a citlivým problémem. OČTŘ by se měly snažit zjistit co nejvíce informací a nalézt co nejvíce důkazů, aby zjistily skutečný stav věci. Pokud by se tak nestalo, mohl by nastat problém. Pokud by nebylo uvěřeno skutečné oběti, nejen, že by se jí nedostalo jakékoliv pomoci a byla by v postavení lháře, ale také by pachatel unikl potrestání a mohl by trestnou činnost dále opakovat. Pokud by naopak bylo uvěřeno křivé výpovědi oběti, „pachatel“ by byl nespravedlivě odsouzen, čímž by mu byla způsobena obrovská, těžko napravitelná újma.

3.2 Rekognice

Oběť jakožto svědek může být vyzvána k provedení rekognice dle § 104b TR, tedy ke znovu rozpoznání totožnosti osoby či věci. Před provedením rekognice je třeba ji vyslechnout o okolnostech, za kterých osobu či věc vnímala, a o jejích znacích či zvláštностech, dle kterých by bylo možné osobu či věc poznat. Po provedení rekognice je možné provést výslech znovu, pokud je to třeba k odstranění rozporu mez předchozí výpovědí a výsledky rekognice. Jestliže je rekognice prováděna jako neodkladný či neopakovatelný úkon v přípravném řízení, je nutné ji provést za podmínek § 158a TR.

Rekognice má velký význam zejm. tehdy, když je oběť jediným svědkem trestného činu, a tedy jako jediná je schopna identifikovat pachatele.¹²⁴ Takto to bude dle mého názoru v případě sexuálních trestných činů, neboť právě tyto delikty často probíhají „o samotě“, bez přítomnosti jakýchkoliv dalších svědků, a proto oběť může jedinou osobou, která může pachatele identifikovat.

Dle mého názoru, by měla být za účelem ochrany oběti rekognice provedena prostř. jednostranného zrcadla. Myslím, že OČTŘ by měli dát oběti dostatek času a prostoru k prohlédnutí poznávaných osob a jejímu rozhodnutí. Neměli by na ni žádným způsobem tlačit, zda už pachatele

¹²⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní...*, s. 421.

poznala atd..., neboť tím by mohlo dojít k sekundární viktimizaci oběti. Už tak bude nervózní a pod tlakem, že musí vidět a znovu rozpoznat pachatele. Dále by mělo být důsledně dbáno na to, aby se oběť s pachatelem a ostatními poznávanými osobami nepotkala např. na chodbě před či po provedení samotného úkonu.

3.3 Konfrontace

Jestliže výpověď svědka (oběti), v závažných okolnostech nesouhlasí s výpovědí obviněného či jiných svědků, může být svědek postaven obviněnému či jinému svědkovi tváří v tvář, tedy ke konfrontaci dle § 104a TR. Ta se provádí zásadně až v řízení před soudem.

Specifické podmínky ukládá zákon u osob mladších 18 let, které lze podrobit konfrontaci jen výjimečně, jestliže je to nezbytně nutné pro objasnění věci. Dále konfrontaci nelze provést u svědků, jejichž totožnost byla utajena dle § 55 odst. 2 TR.

Zákon výslovně zakazuje postavit tváří v tvář poškozeného mladšího 18 let s obviněným právě v případě sexuálních deliktů – zejm. proto, že opětovné setkání oběti s pachatelem může pro oběť představovat velkou psychickou zátěž, a např. strach z pachatele by mohl ovlivnit a změnit její původní výpověď.¹²⁵ Domnívám se, že ze stejných důvodů, jako u oběti mladší 18 let, není vhodné provedení konfrontace ani u oběti dospělé. I pro dospělou oběť je o takovém činu traumatizující mluvit, natož se s pachatelem tváří v tvář setkat. Navíc, ZOTČ stanoví právo zvláště zranitelné oběti zabránění kontaktu s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou, nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, přičemž žádosti je nutné vyhovět, nevyklučuje-li to povaha prováděného úkonu (§ 17 odst. 2), a právo na přijetí opatření k zabránění bezprostředního vizuálního kontaktu s takovou osobou, nebrání-li tomu důležité důvody (§ 20 odst. 4). Mělo by být tedy pečlivě zvažováno, zda ke konfrontaci v takovém případě přistoupit, a zda není možné nesrovnalosti ve výpovědích odstranit jiným způsobem. Možná by bylo vhodné využití konfrontace v takovém případě podmínit souhlasem oběti.

3.4 Prověrka na místě

„Prověrka na místě se koná, je-li zapotřebí za osobní přítomnosti podezřelého, obviněného nebo svědka doplnit nebo upřesnit údaje důležité pro trestní řízení, které se vztahují k určitému místu.“ (§ 104e odst. 1 TR).

U sexuálních deliktů se prověrka výpovědi provádí častěji s obětí než s pachatelem. Oběť ve své výpovědi může zmínit věci, které s trestným činem souvisí a které se stále mohou nacházet na

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní...*, s. 420.

místě činu (např. znásilněná žena otřela ejakulát kapesníkem, který na místě činu odhodila).¹²⁶ Tímto postupem tedy může být přesněna či ověřena výpověď oběti a mohou být na místě nalezeny i další důkazy. Ovšem prověrku na místě bych nedoporučovala zejm. v případě dětské oběti, protože takové ožívování a návrat na místo činu pro ni může být extrémně traumatizující.

3.5 Odborná vyjádření a znalecké posudky

Dle § 105 TŘ OČTŘ vyžadují odborná vyjádření, pokud je třeba k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení odborných znalostí. Jestliže pro složitost dané otázky odborné vyjádření nepostačuje, přibere OČTŘ znalce. § 158 odst. 3 písm. b) TŘ výslovně zakotvuje oprávnění policejního orgánu v přípravném řízení v rámci opatřování potřebných podkladů mj. vyžadovat odborná vyjádření od příslušných orgánů, a také znalecké posudky. Znalci se poskytnou potřebná vysvětlení ze spisů a vymezí se jeho úkoly. Je-li to třeba, umožní se mu nahlédnout do spisů. Může mu být také dovoleno zúčastnit se výslechu obviněného a svědků, vč. oběti a klást jim otázky vztahující se k předmětu posudku (§ 107 odst. 1 TŘ).

Soud při hlavním líčení může také vyslechnout znalce. Pokud znalec ve věci nepodal písemný posudek, nebo se od něj odchyluje či jej doplňuje, může mu předseda senátu uložit, aby posudek či jeho doplnění nadiktoval do protokolu nebo jej sám sepsal (§ 210 TŘ). Dle § 209 odst. 5 TŘ lze místo výslechu znalce číst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, pokud byl před jeho podáním poučen dle § 106 TŘ a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí. Znalecké posudky a další listinné a věcné důkazy se pak předloží stranám k nahlédnutí, přičemž, pokud kterákoliv ze stran navrhne přečtení takovéto listiny, soud je povinen ji přečíst (§ 213 TŘ).

Při vyšetřování sexuálních trestných činů jsou zásadní znalecké posudky z oboru soudního lékařství, psychologie, psychiatrie a sexuologie. Soudní lékařství zkoumá zejm. zda jsou na těle oběti viditelné stopy násilí, soulože, zda mohlo dojít k pohlavnímu styku tak, jak oběť uvádí, zda došlo k defloraci, jaké jsou zdravotní následky, zda je oběť gravidní apod. Znalci-psychologové zkoumají zejm. osobnost a věrohodnost posuzovaných osob (zejm. obviněného a oběti) a psychické dopady činu na oběť. V případě psychologického posuzování oběti je doporučeno analyzovat osobnost a svědeckou způsobilost oběti, analyzovat případný motiv oběti (např. pomsta) a samotnou výpověď dle ověřeného systému kritérií.¹²⁷ Znalci psychiatrii posuzují zejm. duševní stav obviněného, zda netrpí duševní poruchou, která by jej činila nepřičetným, zda je možné, že bude trestnou činnost opakovat apod. Sexuologové zkoumají zejm. zda je obviněného fyzicky schopen

¹²⁶ KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistka-Kriminalistická taktika ...* s. 251.

¹²⁷ ČIRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. *Kriminalistika*, 2002, roč. 35, č. 3, s. 202-203.

soulože a oplodnění, zda trpí sexuální deviací atd. Důležité jsou také znalecké posudky z oboru genetiky, které odhalují, jestli odebraný genetický materiál z těla oběti náleží obviněnému.¹²⁸

3.6 Lékařské zprávy, lékařské tajemství

Povinnost zdravotnických pracovníků, resp. lékařů zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděli v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb upravuje ZZS v § 51. Ten rovněž stanoví výjimky z této povinnosti, kam patří mj. zproštění povinnosti samotným pacientem (příp. zákonným zástupcem) nebo sdělování údajů nebo jiných skutečností pro potřeby trestního řízení způsobem stanoveným právními předpisy upravujícími trestní řízení; za porušení povinné mlčenlivosti se rovněž nepovažuje sdělování údajů nebo jiných skutečností při plnění zákonem uložené povinnosti překazit nebo oznámit spáchání trestného činu (§ 367, § 368 TZ).

Dle § 65 odst. 2, písm. i) ZZS, mohou do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi bez jeho souhlasu nahlížet, jestliže je to v zájmu pacienta nebo jestliže je to potřebné pro účely vyplývající z tohoto zákona nebo jiných právních předpisů, a to v nezbytném rozsahu, mj. soudní znalci v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku pro potřebu trestního řízení.

Lékař může být v trestním řízení také vyslechnut jako svědek. Pak se na něj může vztahovat zákaz výslechu dle § 99 odst. 2 TŘ, ledaže je povinnosti mlčenlivosti zproštěn přísl. orgánem či pacientem (obětí).

Lékařská dokumentace může být věcí důležitou pro trestní řízení dle § 77b odst. 1 písm. a), neboť může sloužit pro důkazní účely. U těchto věcí existuje obecná zákonná povinnost je na vyzvání soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu předložit či vydat; tato povinnost se ovšem nevztahuje na věci, jejichž obsah se týká okolností, o které platí zákaz výslechu, ledaže došlo k zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo k zproštění povinnosti mlčenlivosti (§ 78 odst. 1, odst. 2 TŘ).

3.7 Prohlídka těla oběti

Dle § 114 odst. 1 TŘ je každý povinen se podrobit prohlídce těla, je-li nezbytné zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. Není-li prohlídka těla prováděna lékařem, může ji provést jen osoba téhož pohlaví. Tato vyšetřovací metoda může přispět ke zjištění, zda se osoba skutečně stala obětí sexuálního trestného činu, a k zachycení stop. U znásilnění mohou být na těle oběti viditelné např. podlitiny a potrhání oděv jako stopy násilí a zápasu (tzv. stopy působení), zbytky ejakulátu, krve, slin či vlasů pachatele (tzv. stopy biologické) apod., dle kterých je mj. možné

¹²⁸ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika...*, s. 475.

pomocí analýzy DNA zjistit totožnost pachatele.¹²⁹ U pohlavního zneužití může být jedním z vodítek např. deflorace u dívky mladší 15 let.

K prohlídce těla by mělo dojít co nejdříve poté, co oběť, příp. jiná osoba čin nahlásí, resp. kdy se o něm OČTŘ dozví, tedy hned v přípravném řízení ve fázi prověřování dle § 158 odst. 3 písm. f) TŘ, zásadně jako neodkladný úkon dle § 160 odst. 4 TŘ, neboť např. biologické stopy či stopy působení mohou z těla velmi rychle zmizet, a tudíž nelze s provedením takového úkonu čekat až do zahájení trestního stíhání.

3.8 Ohledání místa činu

„Ohledání se koná, mají-li být přímým pozorováním objasněny skutečnosti důležité pro trestní řízení. K ohledání se zpravidla přibere znalec.“ (§ 113 odst. 1 TŘ). Může k němu dojít již v přípravném řízení dle § 158 odst. 3 písm. d) TŘ, což je samozřejmě nejúčelnější, neboť nejvíce stop bude na místě činu právě v co nejbližší době po spáchání trestného činu.

„Ohledání místa činu se uskutečňuje zjišťováním, zkoumáním, hodnocením a podchyčováním materiální situace místa.“¹³⁰ Nejčastějšími místy, kde se odehrávají sexuální delikty, mohou být jednak venkovní prostory (lesy, parky, noční ulice), ale také byty (oběti či pachatele), chaty či jiné neobydlené prostory. Je třeba se zaměřit zejm. na stopy po pobytu pachatele a oběti na místě, stopy po zápase, ohledat konkrétní místo, kde došlo k sexuálnímu jednání (postel, pohovka, prostěradlo) a odejmout z něj biologické stopy.¹³¹ Hranice ohledání je třeba vymezit co neširěji, neboť i na místě, kde pachatel číhal na oběť, po sobě mohl zanechat stopy (stopa po obuvi, nedopalek apod).¹³²

Specifická situace ohledně místa činu je u šíření dětské pornografie, neboť zde mohou nastat dvě situace. Prvním místem způsobitelným k ohledání, je místo, kde docházelo k výrobě pornografických děl. Druhým místem, kde by mělo být provedeno ohledání, je místo, kde byla dětská pornografická díla prodávána.¹³³

3.9 Věcné důkazy

Dle § 112 odst. 1 TŘ jsou věcnými důkazy předměty, kterými nebo na kterých byl trestný čin spáchán, jiné předměty, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost a mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu a jeho pachatele, jakož i stopy trestného činu.

¹²⁹ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika...*, s. 465-466.

¹³⁰ Tamtéž, s. 317.

¹³¹ Tamtéž, s. 471.

¹³² KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistika-Kriminalistická taktika ...*, s. 249.

¹³³ Tamtéž.

U znásilnění může sloužit jako věcný důkaz např. potrhaný oděv oběti. Co se týče ostatních sexuálních trestných činů může být typickým věcným důkazem nosič informací (např. DVD či soubory v PC), který obsahuje pornografické dílo s dětskou pornografií, nebo např. komunikace na sociálních sítích mezi obětí a obviněným či digitální stopy.¹³⁴

3.10 Shrnutí

V této kapitole se pokusím kazuisticky shrnout, jak by mohl vypadat postup OČTŘ při vyšetřování trestného činu znásilnění. Jak bude konkrétní proces probíhat samozřejmě záleží na okolnostech případu, zejm. na tom, zda k oznámení činu dojde ihned po jeho spáchání nebo až s časovým odstupem (i několika let). Záleží také na tom, zda je totožnost obviněného známa či nikoliv, a také na tom, zda se obviněný k činu doznal nebo jej popírá. Vliv bude mít také věk oběti, resp. zda je obětí osoba dospělá nebo dítě.

Prvním krokem je oznámení činu na policii, buď samotnou obětí, rodinným příslušníkem či svědkem. Pokud byl čin oznámen ihned po jeho spáchání, mělo by v první řadě dojít k prohlídce těla oběti dle § 114 odst. 1, § 158 odst. 3 písm. f) TŘ (kde mohou být nalezeny např. biologické stopy-sperma na pohlavních orgánech či na oblečení, zbytky kůže podezřelého za nehty oběti, nebo stopy působení-známky po zápase a jiná zranění) a k ohledání místa činu dle § 113 odst. 1, § 158 odst. 3 písm. d) TŘ (kde by rovněž mohly být nalezeny např. biologické stopy), v obou případech jako neodkladné úkony dle § 160 odst. 4 TŘ.

Dále by měla oběť podat vysvětlení dle § 158 odst. 3 písm. a), odst. 6 TŘ, resp. být vyslechnuta za podmínek § 158 odst. 9 TŘ. Otázky by měly směřovat zejm. na popis (příp. totožnost) pachatele, místo, dobu a okolnosti spáchání činu, zda došlo k použití násilí, zda došlo k pohlavnímu styku, resp. k souloži a zda se tak stalo nedobrovolně, zda se oběť bránila nebo mohla bránit apod.

Policejní orgán by měl po podezřelém pátrat a snažit se jej co nejdříve dopadnout., za podmínek § 76, § 158 odst. 3 písm. g) TŘ jej zadržet, a dále za splnění podmínek § 160 odst. 1 TŘ zahájit trestní stíhání. Za splnění zákonných podmínek (§ 67 - § 74a TŘ), pokud je naplněn některý z vazebních důvodů v § 67 TŘ, lze obviněného vzít do vazby.

Za podmínek § 104b TŘ je možné také přistoupit k rekognici, pokud je třeba znovu rozpoznat totožnost osoby, tedy zjistit, zda se skutečně jedná o podezřelého.

Policejní orgán by měl také vyhledat případné svědky a vyzvat je k podání vysvětlení dle § 158 odst. 3 písm. a), odst. 6 TŘ, nebo je vyslechnout za podm. § 158 odst. 9 TŘ, resp. § 164 odst. 1 TŘ.

¹³⁴ KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistika-Kriminalistická taktika...*, s. 245.

Pokud jsou v přípravném řízení splněny zákonné podmínky pro výslech osoby (§ 158 odst. 9, resp. § 164 odst. 1 TŘ), policejní orgán by jej měl provést. Pokud by totiž osoba ve fázi prověřování podala vysvětlení, a její výslech by v pozdějších fázích z nějakého důvodu nebylo možno provést, hrozilo by, že by úřední záznam o podaném vysvětlení nebylo možné v hlavním líčení použít, pokud by obviněný, příp. státní zástupce nedal s přečtením souhlas (§ 211 odst. 6 TŘ).

Policejní orgán by si měl také dle § 158 odst. 3 písm. b), § 105 TŘ vyžádat od příslušných orgánů odborná vyjádření, příp. znalecké posudky, a to zejm. k prozkoumání biologických stop, vyšetření duševního stavu obviněného, k posouzení osobnosti a věrohodnosti obviněného či oběti, ke zjištění, zda pachatel netrpí sexuální deviací apod.

Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce podá obžalobu (§ 176 odst. 1 TŘ), na zákl. které se koná řízení před soudem (§ 180 odst. 1 TŘ), resp. hlavní líčení, které je těžištěm dokazování (§ 196 an. TŘ). Soud vyslechne obviněného (§ 207 TŘ), vyslechne další svědky (§ 209 TŘ), příp. přečte protokoly o jejich výslechu z přípravného řízení za podmínek § 211 TŘ, nebo předestře jejich obsah dle § 212 TŘ. Soud také vyslechne znalce, resp. přečte protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek za podmínek § 211 odst. 5 TŘ. Nakonec soud provede věcné a listinné důkazy (§ 213 TŘ). Pokud soud nerozhodne některým ze způsobů dle § 221 - § 224 TŘ, rozhodne rozsudkem, zda se obviněný uznává vinným, nebo zda se viny zprošťuje (§ 225 odst. 1 TŘ).

4 Restorativní justice a možnosti jejího užití pro oběti sexuálních trestných činů

4.1 Definice restorativní justice

Definice restorativní justice je mnoho, přičemž každá klade důraz na různé aspekty.¹³⁵ *Howard Zehr* ji definuje jako „proces, jenž v maximální míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů, a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy, vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky“.¹³⁶

Restorativní justice se zaměřuje více na následky trestné činnosti (škoda a trauma způsobené obětí), než na fakt, že došlo k porušení zákona. Vede pachatele k převzetí zodpovědnosti za svoje jednání a k pochopení, co svým jednáním způsobil. Podporuje zapojení a účast všech bezprostředně dotčených stran (oběť, pachatel, společnost), posiluje uspokojení potřeb a odškodnění obětí, poskytuje příležitost k dialogu mezi obětí a pachatelem a podporuje spolupráci a reintegraci oběti a pachatele.¹³⁷ Klade důraz na ozdravení a posílení sociálních vazeb, přičemž základem je vzájemné porozumění, zodpovědnost a projev lítosti ze strany pachatele. Nezbytnou podmínkou je také empatie, neboť při její absenci není možné dosáhnout upřímné omluvy pachatele, a tedy ani úspěšného dosažení cíle restorativní justice.¹³⁸

Proto může být dle mého názoru restorativní justice pro oběti smysluplná, neboť vytváří prostor pro uspokojování potřeb obětí a dialog mezi obětí a pachatelem.

4.2 Restorativní programy

Jedněmi z prvků restorativní justice jsou restorativní programy, což jsou procesy, které usilují o obnovu trestným činem narušených vztahů, primárně vztahu mezi pachatelem a obětí.¹³⁹ Pojem restorativní programy nalezneme v § 4 ZOTČ, jako jednu z forem odborné pomoci, podrobněji ovšem definován není. Základními restorativními programy jsou **mediace**, skupinové komunitní

¹³⁵ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 63.

¹³⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 26.

¹³⁷ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty...*, s. 66-68.

¹³⁸ SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 177.

¹³⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 48.

a rodinné **konference** a **kruhy** společného rozhodování, přičemž nejrozšířenějším a nejznámějším programem je mediace.¹⁴⁰

4.2.1 Mediace – možnost a vhodnost jejího uplatnění

Právní základy mediace a její definici podává pro své účely ZPMS v § 2 odst. 2: „Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediací lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ Mediací v trestních věcech provádí PMS, buď na pokyn OČTŘ nebo bez něj, zejm. z podnětu pachatele či poškozeného (§ 4 odst. 7 ZPMS).¹⁴¹ Mediace v trestním řízení znamená určitý proces řešení mezilidských sporů za pomoci třetí nezávislé osoby (mediátora), s cílem usmíření pachatele a oběti.¹⁴²

Ovšem ne každý případ je vhodný k řešení formou mediace. Je důležité, aby se pachatel ke spáchání trestného činu doznal a vyjádřil svou snahu a ochotu následky svého jednání napravit. Vhodnějšími případy k mediaci jsou takové, kde se oběť a pachatel již před spácháním trestného činu znali, měli mezi sebou nějaký vztah, přičemž má cenu tento vztah ozdravit a obnovit.¹⁴³ Jak uvádím výše, mnoho sexuálních deliktů je spácháno osobou, která svou oběť zná, často i rodinným příslušníkem. Otázkou je, zda a kdy by pak mělo ještě vůbec smysl tento vztah obnovovat.

Někteří argumentují tím, že závažná trestná činnost, kam nepochybně spadá i trestná činnost sexuální, není pro mediaci vhodná, neboť její oběti jsou velmi zranitelné a pachatele je potřeba potrestat. Dle výzkumu *M. Scheinosta*¹⁴⁴ s vyšší závažností trestných činů zájem o mediaci klesá. Jiní však uvádějí, že pokud jsou obětem nabídnuty i alternativní možnosti, přikloní se spíše k modelu restorativní justice, protože pouhé potrestání pachatele nepřináší obětem adekvátní řešení jejich situace.¹⁴⁵ Já se přikláním k názoru druhému, neboť je to primárně oběť, komu bylo ublíženo, a ta by si měla také vybrat, jakou cestou chce čin, resp. jeho následky řešit. Domnívám se, že mediace může být pro oběti sexuálních deliktů přínosná v tom smyslu, že mohou říct pachateli, jaké trauma jim svým protiprávním jednáním způsobil, mohou získat odpovědi na své otázky a mohou docílit

¹⁴⁰ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 34-35.

¹⁴¹ HOLÁ, Lenka, HRNČÍŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů*. Praha: Leges, 2017. s. 155.

¹⁴² STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. s. 235.

¹⁴³ Tamtéž, s. 234.

¹⁴⁴ SCHEINOST, Miroslav. Česká veřejnost a sankční politika. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restorativní justice a alternativní tresty v teoretických souvislostech...*, s. 50-51.

¹⁴⁵ KARKOŠKOVÁ, Slávka. Mediace a její modifikace v případech sexuálního zneužívání dětí. In HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014. s.171.

omluvy a náhrady újmy od pachatele. Na druhou stranu, pro oběti sexuálních deliktů může být velice těžké se s pachatelem znovu setkat, proto mnoho z nich mediaci nebude chtít podstoupit.

Na základě výše uvedeného by mělo být vždy důsledně zvažováno, zda je vhodné k mediaci, resp. k restorativnímu programu přistoupit, zejm. s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, nebezpečnost pachatele, míru viktimizace a osobnost oběti.¹⁴⁶ Myslím, že klíčový by měl být názor oběti, jakým způsobem chce svou situaci řešit a zda chce a je připravena mediaci podstoupit.

4.2.2 Předpoklady uplatnění mediace v případě sexuálního zneužívání dětí

Vzhledem k závažnosti a citlivosti této problematiky a k vyšší zranitelnosti dětí jako obětí sexuálních deliktů jsou kladeny zvýšené požadavky na straně mediátora, pachatele, oběti a ostatních zainteresovaných osob (rodina, přátelé apod.).¹⁴⁷

Mediátor musí být velice připravený, zkušený a měl by absolvovat speciální výcvik. Měl by mít povědomí o způsobech manipulace ze strany pachatelů, o jejich tendencích k popírání odpovědnosti a bagatelizaci újmy, kterou způsobili, o traumatu a posttraumatických symptomech a projevech sekundární viktimizace obětí, a měl by být schopen minimalizovat nerovnováhu mezi stranami.¹⁴⁸

U pachatele nestačí jeho pouhý souhlas s mediací či její iniciací. Je doporučeno, aby se k mediaci přistoupilo až v momentě, kdy pachatel podstoupil terapii, a podle posouzení lékaře došlo u pachatele k pozitivní změně chování, myšlení a přesvědčení. Pachatel by se měl vcítit do role oběti a nepokoušet se o žádnou manipulaci. Měla by být tedy prověřena i motivace pachatele k účasti na mediaci.¹⁴⁹

Základními předpoklady na straně oběti jsou dobrovolnost, důkladná příprava a silná sociální podpora. Součástí příprav je ujištění dětské oběti, že jeho názorům, potřebám a zájmům bude nasloucháno a budou brány v potaz. Za účelem vyvážení nerovnováhy moci si dítě může k mediaci přizvat ke své podpoře vícero osob, kterým důvěřuje a které jej budou chránit před možností manipulací ze strany pachatele.¹⁵⁰

¹⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 49.

¹⁴⁷ KARKOŠKOVÁ, Slávka. Mediace a její modifikace v případech sexuálního zneužívání dětí. In. HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace ...* s.176

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 176-178.

¹⁵⁰ Tamtéž, 179-180.

4.3 Pozitiva a negativa restorativních programů

Pozitivem restorativních programů je zejm. skutečnost, že reagují na práva a potřeby oběti lépe než soudní proces.¹⁵¹ Mohou přinést jakési uzdravení oběti. Oběť může pachateli odpustit a zbavit se svého břemene. Oběť se může dozvědět více o pachateli, může mu klást otázky, vyjádřit své emoce, pocity a potřeby, může sdělit pachateli, co svým činem způsobil, vyřešit existující konflikt, a takto se s trestným činem vyrovnat.¹⁵² Restorativní programy mohou oběti pomoci vyrovnat se s pocity křivdy, ponížení, vzteku, bolesti, lítosti či obav o tom, že se něco podobného bude někdy opakovat.¹⁵³ Ulevit se však může i samotnému pachateli, který může oběti vše vysvětlit, projevít svou lítost a omluvit se. Pozitivní stránkou může být i jakési odbřemenění soudů.¹⁵⁴

Negativem restorativních programů může být nejistota o jejich efektivnosti, resp. o tom, zda je možné vždy dosáhnout jejich cíle. Závísí to na konkrétních okolnostech, případu a osobě oběti a pachatele. Ne vždy může být oběť připravena a schopna pachateli odpustit, a naopak pachatel nebude chtít uznat svou vinu či se oběti omluvit. V horším případě může dojít, např. v důsledku zastrasování či odplaty ze strany pachatele, k sekundární či opakované viktimizaci oběti.¹⁵⁵ Dalším negativem je rovněž prozatím ne příliš časté využívání restorativních programů, a to zejm. pro nedokonalost a neúplnost právní úpravy, přístup OČTŘ a neinformovanost veřejnosti.¹⁵⁶ Bohužel v současnosti dochází ke snižování počtu provedených trestních mediací, zejm. z důvodu upřednostnění rychlosti vyřízení věci.¹⁵⁷ Dalším důvodem malé četnosti mediací je i neochota oběti se mediace zúčastnit, např. proto, že má obavy ze setkání s pachatelem či z jeho následné pomsty.¹⁵⁸

Dle mého názoru pozitivní stránka restorativních programů převyšuje, neboť může oběti zásadním způsobem pomoci vyrovnat se se svým traumatem. Některým negativům je také možné určitým způsobem předejít – např. důslednou přípravou a zvážením, zda v konkrétním případě k restorativnímu programu přistoupit. Klíčovým by přitom měl být názor oběti.

¹⁵¹ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativní justícia...*, s. 101.

¹⁵² Taméž, s. 104.

¹⁵³ HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů...*, s. 155.

¹⁵⁴ MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mediace mezi pachatelem a obětí-restorativní východiska. In HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace...*, s. 170.

¹⁵⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů...*, s. 49.

¹⁵⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In ŠČERBA, Filip. (ed). *Kriminologické dny 2018*. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19.1.2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 347.

¹⁵⁷ *Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá* [online]. ceska-justice.cz, 19.10.2017 [cit. 4. října 2019]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>>.

¹⁵⁸ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů...*, s. 53.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo vytvoření uceleného souboru poznatků o obětech trestných činů se zaměřením na oběti trestných činů sexuálních. Dospěla jsem k závěru, že tyto oběti jsou specifické z hlediska následků a dopadů takovéto trestné činnosti. Nejzávažnější jsou následky v psychické, sexuální a emocionální oblasti, které mohou být i celoživotní. Oběti sexuálních trestných činů jsou vystaveny vyššímu riziku reaktivních stavů s návazností na vážnou posttraumatickou stresovou poruchu. Další specifika najdeme i v procesu prověřování a vyšetřování těchto trestných činů.

Aktuální česká právní úprava (ZOTČ, TŘ) určitým způsobem reflektuje specifika obětí sexuálních deliktů. ZOTČ zakotvuje širokou škálu práv obětí, vč. zvláště zranitelných obětí, kam za splnění zák. podmínek spadají i oběti sexuálních deliktů. I v TŘ nalezneme jistá specifika těchto obětí, resp. poškozených, a to zakotvením některých práv poškozeného a určitými zvláštnostmi v procesním postupu řešení sexuálních trestných činů. Můžeme zde nalézt specifika např. u podání vysvětlení či výsledku svědka-oběti (např. způsob kladení otázek, opatření k ochraně oběti, provedení výsledku tak, aby zásadně nemusel být opakován, možnost provedení výsledku jako neodkladný či neopakovatelný úkon, aj.), u rekognice, konfrontace (nemožnost postavit poškozeného mladšího 18 let s obviněným v případě sexuálních deliktů), u znaleckých posudků (TŘ výslovně nezakotvuje, z jakých oborů mají být v této oblasti znalecké posudky vyhotoveny, avšak z povahy věci plyne, že půjde o obory soudního lékařství, psychologie, psychiatrie a sexuologie), u prohlídky těla oběti či ohledání místa činu (které by měly být zásadně provedeny jako neodkladný úkon, neboť zde mohou být nalezeny klíčové stopy, které mohou rychle zmizet). Hypotéza je tedy potvrzena.

Oběti sexuálních deliktů jsou náchylnější k sekundární viktimizaci, jejímž zdrojem může být např. zastrásování či vydírání ze strany pachatele, nedůvěra ze strany osob oběti blízkých nebo nešetrný postup OČTŘ. V procesu viktimizace má význam také případný vztah mezi pachatelem a obětí.¹⁵⁹ Oběti sexuálních deliktů se často bojí čin ohlásit a je pro ně velice nepříjemné o něm hovořit. Proto je nezbytně nutné, aby s nimi bylo zacházeno jak ze strany jejich okolí, tak ze strany OČTŘ s největší ohleduplností a šetrností, a aby jim byla včas poskytnuta adekvátní pomoc. Na snížení rizika vzniku sekundární újmy myslí ZOTČ i TŘ. ZOTČ výslovně zakotvuje v § 17-§ 22 právo oběti na ochranu před druhotnou újmou a rovněž upravuje určitá specifická oprávnění zvláště zranitelných obětí, mezi něž můžeme podřadit i oběti sexuálních deliktů. I TŘ obsahuje určité postupy ke zmírnění rizika vzniku sekundární viktimizace, např. způsob vedení výsledku (§ 101 odst. 2, odst. 3), některá předběžná opatření (např. dle § 88c písm. a), § 88d TŘ), opatření k utajení

¹⁵⁹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 182

podoby i totožnosti svědka (§ 55 odst. 2), opatření k zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti svědka v hlavním líčení (§ 209 odst. 1), aj. I zde je tedy hypotéza potvrzena.

Třetí výzkumná otázka se týkala odlišení pravdivé výpovědi svědka (oběti) od nepravdivé, resp. od křivého obvinění. Toto rozlišení spočívá zejm. v pečlivém posouzení věrohodnosti oběti, jejího psychického stavu, schopnosti správně vnímat a reprodukovat, dále předchozího vztahu mezi obětí a obviněným a případná motivace oběti nepravdivě či křivě vypovídat a obviněného poškodit. Zde je hypotéza potvrzena.

Ohledně možnosti a vhodnosti použití prvků restorativní justice pro oběti sexuálních deliktů jsem toho názoru, že pozitiva převyšují a restorativní justice, resp. restorativní programy tak mohou oběti pomoci lépe dojít k uzdravení a vyrovnání se s následky trestného činu. Umožňuje lépe reagovat na potřeby oběti a poskytnout jí odpovědi na její otázky. Je ale třeba pečlivě vybírat případy vhodné k řešení tímto způsobem – základním předpokladem je souhlas oběti, a také souhlas pachatele; dále by se měla posuzovat také osobnost oběti a osobnost a poměry pachatele. Bude třeba také pečlivě posuzovat okolnosti případu, povahu a závažnost činu a vztah mezi obětí a pachatelem. Důležitá je také vhodně zvolená doba provedení restorativního programu. Dle mého názoru, užití prvků restorativní justice může být vhodné zejm. tam, kde mezi obětí a pachatelem existoval nějaký vztah (rodinný), který stojí za to, aby byl obnoven a napraven. V tomto případě jsem hypotézu potvrdila částečně – užití prvků restorativní justice nebude vhodné vždy, ale jen ve výše vymezených případech.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že aktuální právní úprava poskytuje dostatečně širokou škálu práv obětí a možnosti pro jejich uplatnění, nicméně právní úprava není komplexní a dostatečně nezohledňuje potřeby a pocity oběti. K tomu naopak může sloužit restorativní justice, zejm. mediace, nicméně trestní řád na takový postup v podstatě nemyslí, a proto v současné době není čteně využívána.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a komentářová literatura

- BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty a veřejnost*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 221 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 431 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2006. 309 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada, 2007. 191 s.
- DIANIŠKA, Gustáv a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 352 s.
- GRŮVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 536 s.
- GRŮVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 791 s.
- HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů*. Praha: Leges, 2017. 168 s.
- HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014. 416 s.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. 976 s.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016. 848 s.
- JELÍNEK, Jiří, GRŮVNA, Tomáš a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. 256 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. 320 s.
- KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. 608 s.
- KONRÁD, Zdeněk a kol. *Kriminalistika – Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 414 s.
- KOVÁŘ, Petr a kol. *Sexuální agrese*. Praha: Maxdorf, 2009. 296 s.
- STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. 264 s.
- STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s.

- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140-421)*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 216 s.
- VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 664 s.
- VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2016. 168 s.
- ZEHR, Howard. *Úvod do restoratívni justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s.

Odborné časopisy

- BLATNÍKOVÁ, Šárka. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 11, s. 355-362.
- BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 6., s. 145-151.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. *Kriminalistika*, 2002, roč. 35, č. 3, s. 197–205.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. *Diagnóza*, 2010, č. 4, s. 32-34.
- PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ŽUKOV, Ilja. Rape traumata – klinické a forenzní souvislosti. *Psychiatrie pro praxi*, 2009, roč. 10, č. 6, s. 268–269.
- ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 7-8, s. 157-163.
- ŠČERBA, Filip. Posuzování případů zneužívání dětí prostřednictvím internetu k pornografickým účelům. *Trestněprávní revue*, 2020, č. 3, s. 125-129.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, KRATOCHVÍL, Jan. Státní zastupitelství, institut dohledu a právo na účinné vyšetřování. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. 13, č. 6, s. 7-14.

Právní předpisy

- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

Příspěvky ve sborníku

- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního konceptu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 485-508.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In ŠČERBA, Filip. (ed). *Kriminologické dny 2018*. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19.1.2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 345-360.
- SCHEINOST, Miroslav. Česká veřejnost a sankční politika. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 41-59.
- STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 60-72.
- SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015, s. 173-192.

Judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2019, sp. zn. 15 Tdo 1154/2019.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2014, sp. zn. 7 Tdo 708/2014.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2013, sp. zn. 3 Tdo 1279/2013.
- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 3395/2010.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/2012.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/2011.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/2014.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/2014.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 5. 2016 ve věci 36934/08 – I. C. proti Rumunsku.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 2015 ve věci č. 41107/10 – Y. proti Slovinsku.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 12. 2013 ve věci 39272/98 – M. C. proti Bulharsku.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 1. 2012 ve věci č. 42390/07 – B. proti Rumunsku.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2011 ve věci 44438/06 – Breukhoven proti České republice.
-

Internetové zdroje

- *Důsledky sexuálního násilí a zneužívání* [online]. sancedetem.cz, 24.10.2017 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-diteti/sexualni-zneužívání-ditete/dusledky-sexualního-nasili-a-zneužívání.shtml>>.
- *Jája a Pája* [online]. policie.cz, [cit. 19. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>>.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání*. [online]. mvcr.cz, [cit. 11. března 2021]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/soubor/jelinek-trestniotp-pdf.>>.
- *Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí* [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/myty-a-fakta-o-sexualnim-zneužívání-deti-63.html>>.

- *Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá* [online]. ceska-justice.cz, 19.10.2017 [cit. 4. října 2019]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>>.
- *Počet sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 2000-2010* [online]. sancetedem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/pocet-sexualne-zneuzivanych-deti-v-ceske-republice-v-letech-20002010-65.html>>.
- PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment“* [online]. cspsychiatr.cz, [cit. 19. ledna 2021]. Dostupné na <<http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=840>>.
- *Trestní stíhání se souhlasem poškozené osoby blízké* [online]. epravo.cz, 11.10.2017 [cit. 23. března 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-stihani-se-souhlasem-poskozene-osoby-blizke-106466.html>>.
- *Statistika kriminality* [online]. policie.cz, [cit. 18. ledna 2021]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.
- *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2019* [online]. mvcr.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2019.aspx>>.
- *Zneužívání dětí na internetu.* [online]. policie.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/zneuzivani-deti-na-internetu.aspx>>.
- *Kriminalita za rok 2017.* [online]. policie.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/kriminalita-za-rok-2017.aspx>>.
- *Parlament ČR. Poslanecká sněmovna – sněmovní tisk 745, vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.* [online]. psp.cz, [cit. 12. března 2021]. Dostupné na <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=745&ct1=0>>.
- *Sexuální predátoři z dokumentu V síti.* [online]. denik.cz, [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://www.denik.cz/krimi/v-siti-osudy-20220310.html>>.
- *Kybergrooming.* [online]. e-bezpeci.cz, [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/71-trivium/1421-co-je-kybergrooming>>.

Příloha č. 1

Statistické údaje

Ze statistik kriminality vedených Policií ČR¹⁶⁰ jsem vytvořila několik tabulek znázorňujících vývoj trestných činů znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních, resp. mravnostních trestných činů v letech 2010 až 2020 na území ČR. Tyto obsahují poměr zjištěných a objasněných případů. Pojem „zjištěno“ představuje počet trestných činů, pro které bylo v předemném období zahájeno trestní řízení. Objasněnost znamená počet zjištěných trestných činů, které byly určitým způsobem ukončeny (bylo vydáno konečné rozhodnutí). Dále jsem do tabulky zanesla data znázorňující podíl sexuálních deliktů ve vztahu k celkové kriminalitě, přičemž zde jsem vycházela pouze ze zjištěných trestných činů.

Tab. č. 1 - Vývoj TČ znásilnění (§ 185 TZ) v letech 2010 – 2020

ZNÁSILNĚNÍ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zjištěno	586	675	669	589	669	598	649	598	651	683	639
Objasněno	437	468	489	410	455	425	513	485	479	512	440
Objasněno v %	74,6	69,3	73,1	69,6	68	71,1	79	81,1	73,6	75	68,9

Zdroj: *Statistika kriminality Policie ČR*

V tabulce č. 1 je vyobrazen vývoj TČ znásilnění v letech 2010 až 2020. Pro větší názornost jsem tato data zanesla do grafu č. 1, kde můžeme vidět četnost znásilnění v průběhu zmíněných let ve srovnání s ostatními sexuálními trestnými činy. Četnost zjištěných případů znásilnění se v průběhu uvedených let příliš neliší, pohybuje se kolem hranice 600, přičemž nejvyšší počet byl zaznamenán v roce 2019. Objasněnost tohoto deliktu se pohybuje kolem 70 %, přičemž nejvyšší objasněnost (81,1 %) byla v roce 2017 a nejnižší (68 %) v roce 2014.

Tab. č. 2 - Vývoj TČ pohlavní zneužití (§ 187 TZ) v letech 2010 – 2020

POHLAVNÍ ZNEUŽITÍ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zjištěno	734	757	703	794	725	756	708	750	734	772	720
Objasněno	566	565	560	620	545	567	625	616	611	620	564
Objasněno v %	77,1	74,6	79,7	78,1	75,2	75	88,3	82,1	83,2	80,3	78,3

Zdroj: *Statistika kriminality Policie ČR*

¹⁶⁰ *Statistika kriminality* [online]. policie.cz. [cit. 18. ledna 2021]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.

V tabulce č. 2 je zaznamenán vývoj TČ pohlavního zneužití v letech 2010 až 2020. Pro větší názornost jsou tato data také zanesena do grafu č. 1, kde můžeme vidět četnost pohlavního zneužití v průběhu zmíněných let ve srovnání s ostatními sexuálními delikty. Počet zjištěných případů pohlavního zneužití v průběhu uvedených let se příliš neliší, pohybuje se kolem hranice 700, přičemž nejvyšší počet je evidován v roce 2013. Objasněnost tohoto deliktu se pohybuje mezi 74,6 % až 88,3 %.

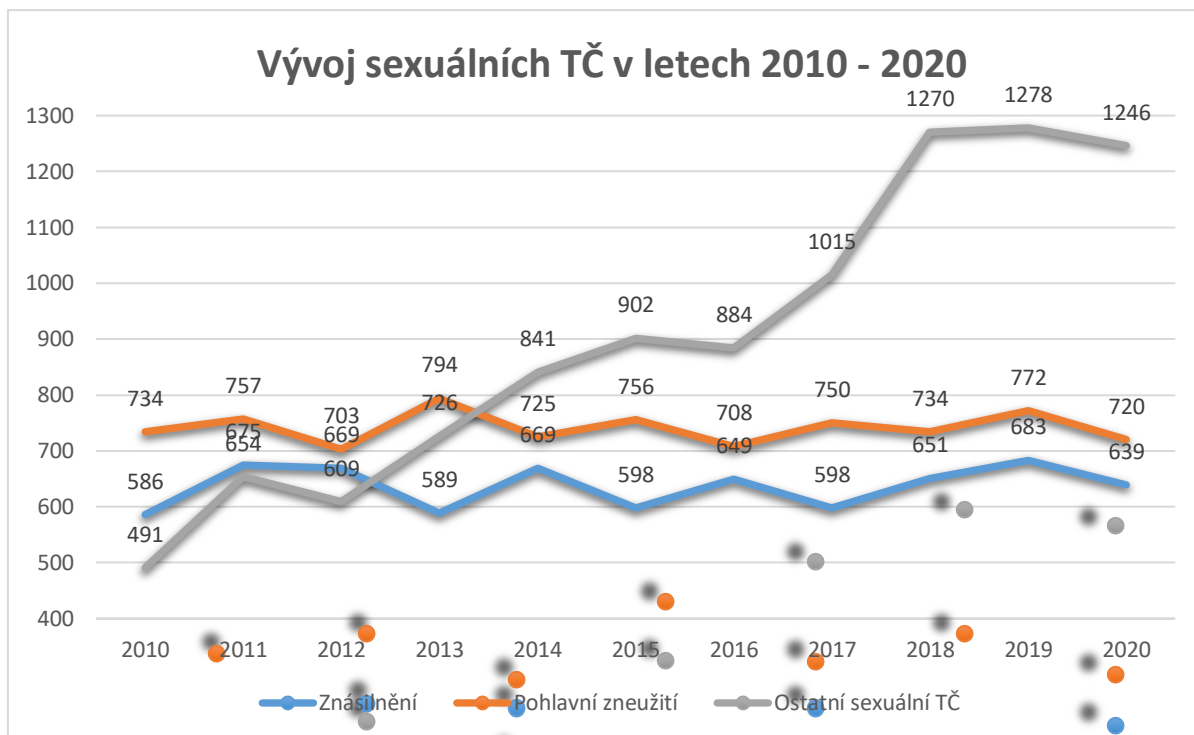
Tab. č. 3 - Vývoj ostatních sexuálních TČ v letech 2010 – 2020

OSTATNÍ SEX. TČ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zjištěno	491	654	609	726	841	902	884	1015	1270	1278	1246
Objasněno	351	432	424	463	552	646	658	745	955	1089	882
Objasněno v %	71,5	66,1	69,6	63,8	65,6	71,6	74,4	73,4	75,2	85,2	70,8

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

V tabulce č. 3 je naznačen vývoj ostatních sexuálních TČ v letech 2010 až 2020. Policejní statistika zde řadí: sexuální nátlak (§ 186), ostatní pohlavní úchytky (§ 358), šíření pornografie (§ 191), ohrožování pohlavní nemocí (§ 155), ublížení na zdraví pohlavní nemocí (§§ 145, 146, 152), ublížení na zdraví pohlavní nemocí z nedbalosti (§§ 143, 147, 148, 153), kuplířství (§ 189), soulož mezi příbuznými (§ 188), obchodování s lidmi (§ 168), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§ 190), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193), dvojí manželství (§ 194) a s účinností novely TZ od 1.8.2014 TČ účast na pornografickém představení (§ 193a) a navazování nedovolených styků s dítětem (§ 193b). Tato data jsou opět zanesena do grafu č. 1.

Četnost zjištěných případů těchto trestných činů se v průběhu uvedených let zvyšuje (počet případů v roce 2020 je oproti roku 2010 více téměř trojnásobný), což dle mé úvahy můžeme přičíst kyberprostoru a velkému rozšíření moderních informačních technologií a sociálních sítí. Objasněnost těchto trestných činů je v průměru 71,6 %, přičemž nejvyšší objasněnost (85,2 %) byla v roce 2019 a nejnižší (63,8 %) v roce 2013.

Graf č. 1 – Vývoj sexuálních TČ v letech 2010 – 2020

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

Pro větší přehlednost uvádím statistická data z tabulek č. 1, 2 a 3 v grafu č. 1. Zde můžeme vidět, že počet znásilnění od roku do 2010 po rok 2020 nijak výrazně nevzrostl ani neklesl. Totéž můžeme tvrdit o pohlavním zneužití. Počet případů pohlavního zneužití je ovšem vyšší než počet případů znásilnění. Jiná situace je u ostatních sexuálních TČ, kde vidíme vzestupnou tendenci, což vzhledem k preventivní a represivní funkci trestního práva není dobrým výsledkem. Dle mého názoru, který mi byl potvrzen i ze strany Policejního prezidia ČR, je rostoucí tendence ostatních sexuálních deliktů zapříčiněna zejm. jejich častějším pácháním v kyberprostoru prostř. sociálních sítí (např. delikty pornografické či sexuální nátlak). K tomu viz. kap. 2.3.1. Naopak např. vykonat samotné sexuální jednání při znásilnění či pohlavním zneužití tzv. online nelze. Na druhou stranu Nejvyšší soud připustil, že některé formy přípravy těchto deliktů lze spáchat i elektronicky.¹⁶¹ Dalším důvodem, proč počet ostatních sexuálních TČ roste, může být okrajově i skutečnost, že od účinnosti novely TZ od 1.8.2014 jsou zakotveny dva nové sexuální delikty (§ 193a, § 193b TZ). Důvodem, proč počet znásilnění a pohlavních zneužití oproti ostatním sexuálním deliktům neroste,

¹⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2014, sp. zn. 7 Tdo 708/2014: „Přípravou zplášt' závažného zločinu znásilnění podle § 20 odst. 1 a § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) TZ je takové jednání pachatele, který prostřednictvím elektronické komunikace aktivně vyhledává děti mladší patnácti let za účelem soulože nebo jiného obdobného pobl. styku srovnatelného se souložím ... Návodem k TČ pohlavního zneužití podle § 24 odst. 1 písm. b) a § 187 odst. 1 TZ je takové jednání pachatele, který prostřednictvím prostředků elektronické komunikace instruuje jiného ke způsobu provedení citovaného TČ. Také použitím prostředků elektronické komunikace lze vzbudit v jiném rozhodnutí spáchat TČ.“

může být i strach oběti ze sekundární viktimizace, strach čin ohlásit, neboť pro oběť je velmi nepřijemné o činu mluvit. Jak uvádím v kap. 2.4, tyto činy vykazují velkou míru latence.

Tab. č. 4 - Vývoj kriminality (podíl sexuálních trestných činů vůči celkové kriminalitě v letech 2010 – 2020

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TČ celkem	313 387	317 177	304 528	325 366	288 600	247 628	218 162	202 303	192 405	199 221	165 525
Sex. TČ	1 811	2 086	1 981	2 109	2 205	2 256	2 241	2 363	2 655	2 733	2 605
V %	0,6	0,7	0,7	0,6	0,8	0,9	1,0	1,2	1,4	1,4	1,6

Zdroj: *Statistika kriminality Policie ČR*

Pro zajímavost uvádím v tabulce č. 4 vývoj celkové kriminality v ČR v letech 2010 až 2020 (vycházím ze zjištěných trestných činů) v poměru k sexuálním trestným činům. Můžeme vidět, že celková kriminalita se od počátku (až na výjimky) snižuje, nicméně podíl sexuálních deliktů narůstá – procentuální podíl sexuálních deliktů v letech 2018 - 2020 je oproti rokům 2010 - 2013 dvojnásobný. Dle mého názoru to může být proto, že mnoho sexuálních deliktů se děje mezi osobami, které se znají, které jsou v nějakém vztahu, a tudíž oběť může snadno identifikovat pachatele. Dalším důvodem je také rozšíření páčání těchto deliktů v kyberprostoru (viz. výše). Důvodem může být to, že se Policie ČR v posledních letech více zaměřila na potírání mravnostní kriminality, resp. kyberkriminality, kdy tyto případy aktivně vyhledává a posléze objasňuje.¹⁶²

¹⁶² *Kriminalita za rok 2017*. [online]. policie.cz, [cit. 30. ledna 2021]. Dostupné na <<https://www.policie.cz/clanek/kriminalita-za-rok-2017.aspx>>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá oběťmi sexuálních trestných činů. První část práce se zaměřuje na definici oběti, typologii obětí, práva oběti, odlišnosti oběti od poškozeného a práva poškozeného. Uvádím zde také právo oběti, resp. poškozeného na účinné vyšetřování ve světle judikatury ÚS a ESLP. Dále jsem stručně uvedla viktimizaci oběti. Ve druhé kapitole rozebírám specifika obětí sexuálních trestných činů se zaměřením na oběti znásilnění a dále na dětské oběti sexuálního zneužívání, vč. zneužívání prostřednictvím internetu. Uvádím také důvody latence těchto deliktů. Ve třetí části práce bych rozebírám procesněprávní postupy při řešení sexuálních deliktů-konkrétně podání vysvětlení a výslech svědka (oběti) a rozlišení pravdivé od nepravdivé výpovědi, resp. křivého obvinění, dále konfrontaci, rekognici, vyšetřovací pokus, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídku těla oběti a ohledání místa činu. Závěrem se práce zabývá možnostmi uplatnění restorativní justice, pozitivy a negativy restorativních programů a vhodností uplatnění mediace. V příloze uvádím statistiky zobrazující podíl sexuálních trestných činů vůči celkové kriminalitě a četnost znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních deliktů, a to v rozmezí let 2010–2020 v ČR.

Abstract

The diploma thesis deals with the victims of sexual crimes. The first part is focused on the definition of the victim, types of victims, victims' rights, differences between victim and injured party in criminal proceedings, procedural rights of injured party and the right to the effective investigation. I've also mentioned victimization. The second part is focused on victims of sexual crimes (especially rape and child sexual abuse). Then I summarized procedures in dealing with sexual crimes (giving explanations and interrogation of witnesses (victims), recognizing the true and untrue statement, confrontation, recognitions, investigative attempt, expert opinions, medical reports, examination of the victim's body and investigation of the crime scene). Finally, the thesis deals with the possibilities of using restorative justice, positives and negatives of restorative programs and the suitability of mediation. Then I've made statistics showing the proportion of sexual crimes to all crimes and the number of rape, sexual abuse and other sexual crimes between 2010–2020 in the Czech republic.

Klíčová slova

Oběť trestného činu, poškozený v trestním řízení, sexuální trestné činy, znásilnění, pohlavní zneužití, viktimizace, restorativní justice, mediace

Key words

Victim of crime, injured party in criminal proceedings, sexual crimes, rape, sexual abuse, victimization, restorative justice, mediation